بسم الله الرحمن الرحیم

جزوه جمع‌بندی و شب امتحان تاریخ(۳) ایران و جهان معاصر

دوازدهم انسانی جهت استفاده برای امتحان نهایی

سال تحصیلی ۱۴۰۵-۱۴۰۴

تهیه‌کننده: بهرام شفیعی

سرگروه تاریخ منطقه آب‌پخش

آدرس وبلاگ شخصی:

Iran10000.blogfa.com

آدرس کانال جزوات درسی در ایتا:

https://b۲n.ir/k۸۷۲۷۷

درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوران معاصر

تاریخ‌نگاری سنتی و میراث تاریخ

❖ برجسته‌ترین ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی:

ـ ثبت وقایع شاهان و امور آن‌ها

ـ تألیف آثار خود با خصوصیات ادبی

ـ تملّق و مدح شاهان

ـ کاتب دربار بودند تا مورخ حقیقت

ـ سبک نگارش سخت و عدم تحلیل و تفسیر

۲ـ تاریخ نگاری جدید

❖ زمینه‌های پیدایش تاریخ‌نگاری جدید:

۱- جنگ‌های ایران و روسیه در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار

۲- توجه زمامداران و نخبگان ایران به دنیای غرب و مقایسه وضعیت ایران و وضعیت غرب، و درک علل پیشرفت جوامع غربی و عقب ماندگی ایران

۳- ترجمه آثار اروپایی از زمان عباس‌میرزا (ولیعهد فتحعلی شاه)

۴- تأسیس مدرسه دارالفنون و ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین‌شاه توسط محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه، از مورخان مشهور عصر قاجار.

۵- گسترش فعالیت علمی شرق شناسان،

❖ تأثیر تأسیس دارالترجمه همایونی بر تاریخ‌نگاری دوره قاجار: - دی‌ماه ۹۷

ترجمه آثار فراوانی به فارسی ازجمله نوشته‌های تاریخی از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی و تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی.

❖ نتیجه گسترش فعالیت‌های علمی شرق شناسان:

- رمزگشایی کتیبه های بیستون و طاق بستان

- به دست آمدن اطلاعات جدید درباره تاریخ ایران

❖ نتیجه گسترش فعالیت‌های باستان‌سناسی در ایران: (خرداد ۱۴۰۳)

- منابع نوینی را پیش روی مورخان قرارداد.

- زمینه تحولی عمیق و . اساسی را در تاریخ‌نگاری فراهم آورد.

ب) انتقاد به تاریخ‌نویسی سنتی

❖ منتقدان به تاریخ نویسی سنتی: ص۵-خرداد و شهریور ۹۸ رشته معارف - دی‌ماه ۱۴۰۱- شهریور ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۱- خرداد ۱۴۰۲

❖ خاوری شیرازی: (خرداد و شهریور ۹۸ رشته معارف - دی‌ماه ۱۴۰۱- خرداد و شهریور ۱۴۰۱)

نویسنده کتاب تاریخ ذوالقرنین - از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلّف‌نویسی - علاقمند به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی و نکوهش تملق‌گویی . در مورد تملق‌گویی نوشته است: «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند ... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند.»

❖ میرزا محمدجعفر خورموجی: (خرداد ۱۴۰۴)

مورخ دوره ناصرالدین‌شاه-مؤلف کتاب حقایق‌الاخبار ناصری- از منتقدان تملق‌گویی - نخستین فرد بازتاب دهنده واقعیت قتل امیرکبیر

❖ محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه: (خرداد ۹۸) (دی‌ماه ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۲)

نویسنده کتاب صدرالتواریخ - ستایش امیرکبیر - تاریخ‌نویس درباری - وی گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت

❖ میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده : (خرداد ۱۴۰۴)

مورخ قاجار(فتحعلی‌شاه تا ناصری)- رساله ایراد - مورخ نبود اما تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد- انتقاد از شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی‌خان هدایت در رساله ایراد به دلیل استفاده او از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی (خرداد ۱۴۰۲)

د) بینش تاریخ‌نگاری جدید

❖ روش و اساس کار تاریخ‌نویسان و پژوهشگران در تاریخ‌نگاری جدید(روش های ارزیابی رویدادهای تاریخی توسط پژوهشگران تاریخ معاصر): (خرداد ۱۴۰۳ -خرداد ۱۴۰۴)

۱ـ ارزیابی رویدادهای تاریخی با استفاده از روش تحقیق علمی

۲ـ بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آنها

۳ـ استفاده از زبان ساده و به دور از تکلف برای بیان یافته‌های علمی

۴ـ استفاده از نتایج تحقیقات علومی چون باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی و اسطوره‌شناسی در مطالعه تاریخ

عوامل مؤثر در گسترش و ارتقای روش تاریخ نگاری جدید:

۱- گسترش مدارس جدید

۲- تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی

۳- ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی

۴- تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقاله‌های علمی فراوان

بینش تاریخ‌نگاری جدید

❖ تفاوت بینش تاریخ‌نگاری سنتی و معاصر: (خرداد ۱۳۹۹ خارج و – ۱۴۰۱-شهریور ۱۴۰۲- دیماه ۱۴۰۲– خرداد ۱۴۰۴)

اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی، بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود اما در تاریخ‌نویسی نوین، جنبه‌های گوناگون حیات انسانی اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بررسی می‌شود.

❖ عوامل مؤثر بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی: (دیماه ۱۴۰۲ -دی‌ماه ۱۴۰۳)

۱- انقلاب مشروطیت ۲- نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر۳- جنگ‌های جهانی اول و دوم و اشغال ایران۴- جنبش ملی شدن نفت ۵- انقلاب اسلامی.

❖ نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان: (خرداد ۹۸ - دی‌ماه ۱۴۰۱- خرداد و شهریور ۱۴۰۱)

ناظم الاسلام کرمانی. نویسنده این کتاب ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

انواع کتاب‌های تاریخی

❖ انواع کتاب‌های تاریخی

۱- مورخان ایرانی با دو رویکرد سنتی و جدید کتاب‌های متعددی در موضوع تاریخ نوشته‌اند؛ (شهریور ۱۴۰۴)

۲- در دوره قاجار چند تن از اروپاییان که اغلب مدتی را در ایران به سر برده بودند، کتاب‌هایی درباره تاریخ ایران نوشتند.

سفرنامه

❖ سفرنامه‌ها:

❖ از ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه سفرنامه‌های متعددی به‌جامانده است.

❖ انواع سفرنامه‌های عصر قاجار:

۱- نوشتن سفرنامه توسط برخی از مقام‌ها و رجال سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دوره قاجار .

۲- نوشتن خاطرات در قالب سفرنامه توسط سفرا، مأموران، بازرگانان وجهان‌گردان خارجی

نشریات

❖ نشریات:

نشریه (روزنامه) به‌عنوان رسانه گروهی، یکی از ابداعات تأثیرگذار تمدن جدید غربی بود که در دوره قاجار به ایران راه یافت.

❖ اولین روزنامه ایران در دورهٔ قاجار:(دی ۹۹)

اولین روزنامه ایران را میرزا صالح شیرازی، یکی در از دانشجویان اعزامی به انگلستان با عنوان کاغذ اخبار تهران منتشر کرد.

❖ مقایسه روزنامه نگاری در دورهٔ قاجار پیش از مشروطه با مشروطه پس از وقوع انقلاب مشروطه: (شهریور ۹۹)

در دوران پیش از مشروطه به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به چاپ روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند و نسخه‌هایی از آنها به صورت مخفیانه به داخل ایران می رسید.

❖ نکته مهم:

نشریات از طریق آگاهی‌بخشی عمومی، تأثیرات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زیادی بر جامعه ایرانی گذاشتند.

❖ هدف امیرکبیر از انتشار روزنامه: (شهریور ۱۴۰۳)

با هدف رشد آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه،

❖ روزنامه امیرکبیر:

روزنامه وقایع اتفاقیه که بعداً به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد.

❖ علل نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی در خارج از کشور در دوره‌ی قاجار: (دی‌ماه۹۹ – شهریور ۱۴۰۱)

۱- به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار ۲- نبود آزادی بیان

❖ نکته مهم:

پس از پیروزی انقلاب مشروطه، نشریات رشد سریعی پیدا کردند.

❖ علت اهمیت نشریات قدیمی برای مورخان: (خرداد ۱۴۰۲)

بسیاری از احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده‌اند و پژوهش‌گران با مراجعه به این منابع سودمند می‌توانند دیدگاه‌ها و مواضع آنان را بررسی کنند.

اسناد و منابع آرشیوی

❖ اسناد تاریخی: ص۱۳

❖ شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، نامه‌های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می‌شوند.

❖ آرشیو:ص۱۳

❖ محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها و استفاده محققان ایجادشده است که به آن آرشیو گفته می‌شود.

❖ آرشیو ملی هر کشور ص۱۳ - خرداد ۹۹

❖ محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش هر کشور

ت) تاریخ شفاهی (Oral History)

تعریف تاریخ شفاهی:

یک روش پژوهشی تاریخی برنامه‌ریزی شده برای جمع‌آوری و نگه‌داری اطلاعات تاریخی از حافظه افرادی است که خود در وقایعی شرکت داشته‌اند یا از نزدیک شاهد آن وقایع بوده‌اند.

تفاوت‌های تاریخ شفاهی و خاطرات:

۱- در خاطره‌نویسی یا خاطره‌نگاری، فقط گوینده یا نویسنده نقش‌آفرین است ولی در تاریخ شفاهی به‌دلیل حضور مصاحبه‌گر و طرح پرسش‌های آگاهانه، نقش‌آفرینی دوسویه صورت می‌گیرد و روایت و متن تولید شده حاصل گفت‌وگوی مصاحبه‌گر با مصاحبه‌شونده است

۲- منتشر کنندگان خاطره‌ها صاحب مقام بوده و کارهای مهمی برعهده داشته‌اند اما تاریخ شفاهی می‌تواند دربردارنده اطلاعات مردم عادی از هر طبقه اجتماعی نیز باشد

۳- در خاطرات تنها موضوعات مورد علاقه نگارنده و افرادی که در اطراف وی بوده اند مورد توجه است اما در تاریخ شفاهی همه مسایل از قبیل زندگی، کار، فرهنگ، داد و ستد، آداب و رسوم و ... مهم است.

درس دوم تاریخ؛ ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

حکومت افشاریه

❖ اقدامات نادر پیش از به رسیدن به قدرت:

۱- کمک به تهماسب یکی از پسران شاه سلطان حسین صفوی و تصرف خراسان با کمک سران ایل‌ها مانند نادر افشار و فتحعلی‌خان قاجار

۲- در دست گرفتن فرماندهی سپاه تهماسب و شکست افغان‌ها

۳- شکست ارتش عثمانی و آزاد کردن سرزمین های اشغالی

❖ بیرون رفتن روس‌ها از ایران پیش از برخورد نظامی

❖ مهم‌ترین خواسته‌های نادر برای پذیرش سلطنت: (خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹)

۱ - موروثی شدن سلطنت در خاندان او؛

۲- حمایت نکردن بزرگان و رؤسای طوایف از خاندان صفوی؛

۳- حل اختلافات مذهبی با دولت عثمانی.

❖ به نتیجه مطلوب نرسیدن تلاش‌های نادر در حل مشکلات با عثمانی:

۱- کارشکنی‌های عثمانی

۲-گرفتاری‌های داخلی و خارجی نادر

❖ علل و عوامل ناکامی زوال دوران نادرشاه :

۱- اشتغال پیوسته او به جنگ ۲- گرفتن مالیات‌های اضافی از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ ۳- بدگمانی وی به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان در سال‌های پایانی حکومتش۴- توجه نادر به تقویت قوای نظامی و غفلت از دیگر عوامل مؤثر بر پایداری حکومت

حکومت زندیه

❖ وکیل‌الرعایا: - خرداد ۹۹

کریم‌خان زند برخلاف سنت معمول از پذیرفتن عنوان شاه امتناع کرد و خود را وکیل مردم ایران یا وکیل‌الرعایا خواند.

❖ مقایسه عملکرد نادرشاه افشار و کریم‌خان زند بعد از رسیدن به قدرت : - دی ۹۸

نادر در زمانی که آشوب‌های داخلی و هجوم ارتش‌های بیگانه موجودیت ایران را به خطر انداخته بود، وارد میدان شد و ایران را از خطرها و تهدیدهای جدی نجات داد. با این حال توفیق نیافت که زمینه را برای ثبات و امنیت پایدار، انتقال آرام قدرت و تثبیت حکومت افشاریه پس از خود فراهم آورد.

در حالی که کریم‌خان از سیاست جنگ و کشورگشایی پرهیز کرد. در عوض، موجبات آرامش، آسایش، رونق و رفاه و شکوفایی علمی و فرهنگی نسبی قلمرو خود و به ویژه فارس را پس از سالها جنگ و ناآرامی فراهم آورد.

❖ علت شکست لطفعلی‌خان زند از آقا محمدخان:

به دلیل غرور، اشتباهات نظامی و روی‌گردانی بزرگانی چون ابراهیم‌خان کلانتر، از دربارش

نمونه سوال امتحان نهایی

❖ مقایسه عملکرد نادرشاه افشار و کریم‌خان زند بعد از رسیدن به قدرت : (دی ۹۸)

نادر در زمانی که آشوب های داخلی و هجوم ارتش های بیگانه موجودیت ایران را به خطر انداخته بود، وارد میدان شد و ایران را از خطرها و تهدیدهای جدی نجات داد. با این حال توفیق نیافت که زمینه را برای ثبات و امنیت پایدار، انتقال آرام قدرت و تثبیت حکومت افشاریه پس از خود فراهم آورد.

در حالی که کریم‌خان از سیاست جنگ و کشورگشایی پرهیز کرد. در عوض، موجبات آرامش، آسایش، رونق و رفاه و شکوفایی علمی و فرهنگی نسبی قلمرو خود و به ویژه فارس را پس از سالها جنگ و ناآرامی فراهم آورد.

اوضاع سیاسی، اداری و اقتصادی ایران در عصر افشاریه و زندیه

❖ مهم‌ترین مسائل خارجی ایران پس از سقوط صفویه(افشاریه و زندیه):

برخوردهای سیاسی نظامی با همسایگان غربی روسیه و عثمانی

❖ حکومت نادرشاه بر پایه‌های زیر متکی بود:

حکومت نادرشاه بر اقتدارگرایی مطلق شاه و تمرکز بر امور نظامی و ارتش متکی بود

❖ سازمان اداری و دیوانی ایران در عصر افشاریه به دلایل زیر اعتبار و قوت سابق را نداشت: (حکومت نادرشاه بر پایه‌های زیر متکی بود:)

حکومت نادرشاه بر اقتدارگرایی مطلق شاه و تمرکز بر امور نظامی و ارتش متکی بود

❖ تداوم جنگ های داخلی و خارجی در زمان نادرشاه شرایط زیر را بر کشور حاکم کرد(عوامل ضعف و رکود کشاورزی و اقتصاد در دوره ی پس از سقوط صفویان و نادرشاه): (دیماه ۱۴۰۳ - خرداد ۱۴۰۴)

۱- کاهش شدید نیروی انسانی در بخش کشاورزی به‌دلیل نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده

۲-دریافت مالیات‌های سنگین از مردم برای تأمین هزینه‌های نظامی

۳- ناامنی حاصل از اشغال بخش‌هایی از نواحی غربی و شمالی ایران

❖ عوامل مؤثر در رونق اقتصادی در دوره‌ی کریم‌خان:

۱- آرامش و ثبات سیاسی نسبی ۲- کاهش مالیات‌ها ۳-دربار کم‌تحمل ۴-تلاش کریم‌خان برای تثبیت قیمت کالاها

❖ مهمترین اقدامات در زمینه هنر و معماری در دوره افشاریه و زندیه : .(خرداد ۱۴۰۳)

ورود هنرمندان و صنعتگران هندی پس از فتوحات نادر در هند، موجب تلفیق هنر ایرانی و هندی شد. در دوره نادر شهر اصفهان بازسازی شد و در منطقه کلات که محل نگهداری خزاین نادر بود، بناهای باشکوهی مانند کاخ خورشید ساخته شد.

رونق هنر و معماری به دلیل مدارا و احترام کریم‌خان نسبت به هنرمندان و علما

❖ اقدامات عمرانی کریم‌خان در شیراز: (شهریور ۱۴۰۴)

مجموعه مسجد و بازار و حمام وکیل، ارگ کریم‌خانی و بازسازی آرامگاه حافظ، سعدی و باغ دلگشا

❖ عمارت کلاه فرنگی:

در دوره زند نوعی از بناها با کاربرد تفریحی گسترش یافت که به کلاه‌فرنگی معروف بود و آن بنایی کوچک و گاهی تزیینی بود که در وسط باغ‌ها یا تفریحگاه‌ها ساخته می‌شد.

❖ مکتب نقاشی شیراز:

در دوره مغولان شکل‌گرفته بود و در زمان زندیه به اوج رونق و زیبایی رسید

حکومت های مسلمان در گرداب مشکلات

❖ وضعیت دوگانه متضاد سده‌های هفدهم تا نوزدهم میلادی دو سوی عالم:

۱- در جانب شرق سه حکومت مسلمان ایران، عثمانی، و گورکانیان هند دوران ضعف خود را سپری می‌کردند

در جانب غرب، دولت‌های روسیه، فرانسه و انگلستان در مسیر قدرت و شکوفایی قرار داشتند

❖ مسایل مهم و قابل توجه در بروز و تشدید عقب ماندگی دولت‌های بزرگ اسلامی :

۱- چگونگی عملکرد و نقش استعمار غربی ۲- نقش کانون های داخلی وابسته به آن

❖ عوامل ضعف امپراتوری عثمانی هم‌زمان با دوران حکومت افشاریه:

عوامل مختلف داخلی- نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری،

❖ بهانه و علت دخالت کشورهای اروپایی در عثمانی: - دی ۹۷- دی‌ماه ۹۹

به بهانه دفاع از حقوق اقلیت ها در امور داخلی عثمانی دخالت می کردند، ولی درواقع به دنبال گسترش مستعمرات و تأمین منافع اقتصادی و سیاسی در این امپراتوری بودند.

❖ عوامل اصلی ضعف و انحطاط گورکانیان هند:

۱- اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان ۲- سوء مدیریت و ضعف شاهان

۳- دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان ۴- ورود استعمارگران به این سرزمین.

❖ نخستین استعمارگران در هند:

پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها نخستین استعمارگرانی بودند که به هند وارد شدند.

❖ کمپانی هند شرقی:

دولت‌های فرانسه، هلند و انگلستان نیز وارد هندوستان شدند و با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری با نام کمپانی هند شرقی فعالیت‌های

استعماری خود را گسترش دادند.

انگلستان، انقلابی برای نظام مشروطه

❖ مهمترین تحول در انگلستان در اواخر قرن ۱۷: (دی‌ماه ۹۹)

در سال ۱۶۴۶ م میان مجلس به رهبری الیور کرامول و چارلز یکم ، پادشاه انگلستان، جنگی درگرفت که به پیروزی مجلس انجامید. کرامول نظام پادشاهی را برانداخت و خود رئیس‌جمهور شد. کرامول سپس به دلایل مذهبی با مجلس درگیر شد و آن را منحل کرد.

❖ انقلاب باشکوه:

پادشاه انگلستان، که به مجلس توجهی نداشت. ازاین‌رو، بار دیگر با یکدیگر ستیز کردند تا اینکه مجلس پیروز شد (۱۶۸۸م) این اتفاق در تاریخ انگلستان به انقلاب باشکوه شهرت دارد.

❖ بزرگترین دستاورد انقلاب باشکوه: خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹- خرداد ۱۴۰۳

بزرگ‌ترین دستاورد این انقلاب که این بود که منشأ الهی سلطنت نفی و مجلس منشأ قدرت و تعیین‌کننده اختیارات پادشاه شناخته شد.

❖ دوران ملکه ویکتوریا:

انگلستان در دوران حکومت طولانیِ ملکه ویکتوریا به قدرت اول جهان تبدیل شد و به بخش‌های بزرگی از آفریقا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی دست‌یافت.

آمریکا در راه استقلال

❖ قیام و استقلال آمریکا:

سرزمین ایالات‌متحده آمریکا تا قرن ۱۸ شامل سیزده ایالت در ساحل اقیانوس اطلس بود. ایالت‌های ساحل شرقی بر ویرانه خانه‌ها، مزارع و املاک بومیان سرخ‌پوست بنا شده بود. بریتانیا بر اکثر این مناطق حکومت می‌کرد.

❖ علل قیام و استقلال آمریکا در مقابل انگستان: در نتیجه وضع قوانین سخت توسط دولت انگلیس و تمایل اشراف آمریکایی به بیرون راندن رقیب و تحریکات فرانسویان نتیجه: پیروزی مستعمره نشینان واستقلال آمریکا و انتخاب جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس جمهور

فرانسه، انقلابی برای آزادی و برابری

❖ عوامل انقلاب کبیر فرانسه:

شکست نظامی از انگلستان- صرف منابع مالی هنگفت در سرزمین آمریکا- ظهور روشنفکران و فلاسفه تحت تأثیر عصر روشنگری اروپا- غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم- تجملات و ولخرجی‌های او و درباریان-

❖ طبقات اجتماعی فرانسه در آستانه انقلاب:- دی ۹۷

الف) طبقه ممتاز شامل اشراف و زمین‌داران - داشتن امتیازات بسیار، و معاف از پرداخت مالیات

ب) طبقه متوسط - اغلب تحصیل‌کرده و دارای مشاغلی همچون وکالت، نویسندگی، طبابت، روزنامه‌نگاری و تجارت.

آن‌ها از اینکه طبقه ممتاز برایشان امتیازی قائل نبود، به‌شدت ناراضی بودند.

پ) طبقه فقیر جامعه – دارای جمعیت بسیار زیاد و بردوش داشتن بار اصلی مالیات‌ها و خدمات نظامی

اینان حکومت لویی شانزدهم، پادشاه فرانسه، و طبقه ممتاز را عامل سیه‌روزی خود می‌دانستند.

❖ دایرۀ المعارف نویسان فرانسه و نظریات آن ها(تفاوت عقاید و باورهای ولتر و روسو و منتسکیو سه روشنفکر فرانسه در آستانۀ انقلاب کبیر):

(دیماه ۹۹ - دی‌ماه ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۱ – شهریور ۱۴۰۲– دیماه ۱۴۰۲)

-ولتر از اطاعت انسان از عقل و مبارزه با خرافات سخن می گفت.

- روسو بر اهمیت انتخابات تأکید داشت و تشکیل حکومت حاصل قرارداد اجتماعی می دانست.

- مونتسکیو از تفکیک قوای سیاسی و حقوق بشر دفاع می‌کرد.

❖ علت جنگ دولت‌های اروپایی با فرانسه پس از پیروزی انقلاب:

۱- اعدام لویی و سپس همسرش، ماری آنتوانت و افکار

۲- اهداف انقلاب کنندگان شعارهای آزادی‌خواهانه انقلابیون بود که موجب ترس و خشم دولت‌ها در کشورهای اروپایی شد. (دی‌ماه ۹۷)

انقلاب صنعتی، دگرگونی جهان

❖ انقلاب صنعتی: (خرداد ۱۴۰۱)

تا اواخر قرن ۱۸ م عامل اصلی تولید نیروی بازوی انسان بود.

در انقلاب صنعتی نیروی محرکه آب و سپس بخار جایگزین نیروی جسمی انسان شد.

این انقلاب با اختراع و تکمیل ماشین بخار در انگلستان آغاز گردید.

نخستین تحول صنعتی در نساجی و پارچه بافی صورت گرفت.

❖ تحولات انقلاب صنعتی: ۰

نخستین تحول صنعتی در نساجی و پارچه‌بافی صورت گرفت. سپس، این انقلاب در کشاورزی، حمل‌ونقل و دیگر بخش‌های تولید نیز رخ داد و درنتیجه آن، تولیدات صنعتی افزایش قابل‌توجهی یافت.

❖ انقلاب صنعتی موجب تغییر مناسبات انسانی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا و جهان شد:

زیرا درنتیجه صنعتی شدن، کشورهای اروپایی به مواد اولیه، نیروی کار ارزان، بازار فروش محصولات، سرمایه مادی فراوان و حمایت دولت‌ها نیاز پیدا کردند.

❖ پیامدهای انسانی، اجتماعی و اقتصادی انقلاب صنعتی: - (شهریور۹۸ – خرداد ۱۴۰۴)

الف) گسترش استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی (در خارج اروپا)

ب) افزایش استثمار و بهره‌کشی از کارگران (در داخل اروپا)

❖ مشکلات به وجود آمده ناشی از انقلاب صنعتی: (دی‌ماه ۹۷)

۱-گسترش بی‌رویه شهرها

۲- رشد سریع جمعیت

۳- به وجود آمدن فاصله طبقاتی

۴- نارضایتی‌های اجتماعی و اقتصادی

۵-آلودگی‌های زیست‌محیطی.

روسیه در مسیر توسعه طلبی نظامی

❖ روسیه در دوره‌ی پتر کبیر: (دی‌ماه ۹۹)

روسیه تا پیش از به قدرت رسیدن پترکبیر(۱۶۸۲- ۱۷۲۵م) در رقابت استعماری اروپاییان جایگاهی نداشت. ، اما سیاست و اقدام‌های پترکبیر، این کشور را متحول کرد و در مسیر پیشرفت و توسعه‌طلبی سیاسی و نظامی قرار داد.

❖ برنامه پترکبیر برای قدرتمند ساختن روسیه: (شهریور ۱۴۰۳ - شهریور ۱۴۰۴)

- استخدام کارشناسان اروپایی
- تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید
- تقویت ارتش به‌ویژه نیروی دریایی
- گسترش سرزمین روسیه و دستیابی به دریاهای آزاد برای کسب منافع تجاری و سیاسی

درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت قاجار)

آقامحمدخان قاجار (۱۱۷۴ـ ۱۱۷۵ش)

❖ به قدرت رسیدن آقامحمدخان:

– ابتدا تصرف نواحی شمالی و مرکزی ایران – انتخاب تهران به عنوان پایتخت خود – غلبه بر لطفعلی‌خان زند – سرکوب طغیان حاکم گرجستان، و سپس تاجگذاری در تهران – لشکرکشی به خراسان باهدف برچیدن حکومت جانشینان نادرشاه و دستیابی به غنائم و گنجینه جواهرات – لشکرکشی به به قفقاز به‌منظور برقرار کردن نظم و امنیت

❖ ستایش و نکوهش آقا محمدخان در تاریخ:

علل ستایش: (دی‌ماه ۹۸)

سخت‌کوشی و تلاش‌های بی‌وقفه آقا محمدخان برای ایجاد یکپارچگی سیاسی و بازگرداندن حاکمیت دولت مرکزی به سرتاسر قلمرو ایران

علل نکوهش:

به سبب بی‌رحمی و کینه‌توزی‌اش در برخورد با مخالفان و رقیبان، که تا حدودی ریشه در ستم‌هایی داشت که در زمان کودکی و نوجوانی بر او رفته بود.

فتحعلی شاه (۱۱۷۵ـ۱۲۱۳ش)

❖ مشکلات دوران حکومت فتحعلی شاه:

از یک‌سو با تهاجم نظامی گسترده روسیه و از سوی دیگر با رقابت دولت‌های انگلستان و فرانسه برای نفوذ سیاسی و اقتصادی در ایران مواجه بود.

❖ مقایسه عملکرد فتحعلی شاه در دو بُعد داخلی و خارجی: (شهریور ۱۴۰۱)

فتحعلی شاه در حفظ یکپارچگی کشور و سامان دادن به اوضاع داخلی موفق بود، اما وی در مقابله با تهاجم نظامی و نفوذ سیاسی کشورهای اروپایی ناکام بود.

محمد شاه (۱۲۱۳ـ۱۲۲۷ش)

❖ علت برکناری و قتل میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام:

ایستادگی او در مقابل زیاده‌خواهی‌های انگلیسی‌ها و تلاش برای کاستن از دخالت ناروای محمدشاه و درباریان در امور کشور، اسباب دسیسه گری مخالفانش را فراهم آورد و شاه را نسبت به این وزیر بزرگ بدبین کرد و حاج میرزا آقاسی به‌جای او نشست.

❖ دوران حاج میرزا آقاسی:

افزایش نفوذ روسیه و انگلستان در دوره محمدشاه

ناصرالدین‌شاه (۱۲۲۷ـ۱۲۷۵ش)

❖ صدارت امیرکبیر:

اصلاحات مهم ایشان: ۱- سامان دادن به اوضاع کشور ۲- تهیه برنامه منسجمی را برای اصلاح امور سیاسی و اقتصادی کشور

❖ برنامه های اصلاحی امیرکبیر:

تنظیم امور اداری و مالیاتی، نشر روزنامه، ایجاد مدرسه دارالفنون، جلوگیری از دخالت عناصر خارجی در امور داخلی ایران و تلاش در جهت استقلال اقتصادی کشور

❖ به نتیجه نرسیدن اصلاحات امیرکبیر:

سرانجام با توطئه و دسیسه مخالفان داخلی و خارجی به سرنوشت قائم‌مقام دچار شد و اصلاحاتش به نتیجه مطلوب نرسید.

❖ اصلاحات میرزا حسین‌خان سپهسالار، یکی از صدراعظم‌های عصر ناصری، به نتیجه نرسید: (دیماه ۱۴۰۱)

به سبب مخالفت‌های داخلی و تردیدهای ناصرالدین‌شاه به نتیجه نرسید.

❖ علت عدم تغییرات اساسی اصلاحات دوره ناصرالدین‌شاه:

از نتایج سیاسی آن، که کاهش قدرت و اختیارات نامحدود شاه بود.. درعین‌حال، از نشر اندیشه سیاسی جدید و ترویج افکار مشروطه‌طلبی و جمهوری‌خواهی در ایران سخت بیمناک بود.

❖ ترور ناصرالدین‌شاه:

ناصرالدین‌شاه در آستانه پنجاهمین سالگرد سلطنتش، میرزا رضا کرمانی که از هواداران ستم‌کشیده سید جمال‌الدین اسدآبادی بود، او را به قتل رساند.

مقام و جایگاه شاه

❖ (نمونه سوال مهم امتحان نهایی) مقایسه نظام حکومتی ایران قبل از مشروطه و خواسته مشروطه خواهان: (خرداد ۹۸ -شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹)

نظام حکومتی ایران تا پیش از انقلاب مشروطه پادشاهی مطلقه و استبدادی بود و شاه در راس هرم قدرت قرار داشت و از اختیارات نامحدود برخوردار بود . در این شرایط مردم ایران با انقلاب مشروطه، خواهان تغییر شیوه اداره کشور شدند و در صدد برآمدند که حکومت خودکامه قاجار را به سلطنتی مشروطه در چارچوب قانون اساسی و تحت نظارت نمایندگان خود در مجلس شورای ملی در آورند

❖ اختیارات و جایگاه شاه در نظام حکومتی ایران پیش از انقلاب مشروطه: (شهریور ۹۹ - خرداد ۱۴۰۳)

نظام حکومتی ایران تا پیش از انقلاب مشروطه، پادشاهی مطلقه و استبدادی بود. شاه در رأس هرم قدرت قرارداشت و از اختیارات نامحدودی برخوردار بود. ـ عزل و نصب مقامهای حکومتی و اعلام جنگ و صلح از اختیارات اساسی شاه بود. ـ شاه هر سه قوهٔ قانونگذاری، اجرایی و قضاوت را در انحصار خود داشت. ـ شاه خود را مالک جان و مال ایرانیان میدانست و انتظار داشت که همگان، از صدراعظم تا مردم عادی فرمانش را بی چون و چرا اطاعت کنند.

❖ شاهان قاجار در عمل نمی‌توانستند به‌طور کامل و همیشه قدرت استبدادی و اختیارات نامحدود خود را به کار ببندند: ص ۳۷

۱- فاقد ابزارهای لازم، مانند نظام اداری کارآمد و ارتش ثابت و حرف‌های، برای اعمال قدرت مطلقه بودند

۲- نفوذ اجتماعی و دینی روحانیت و مراجع شیعه،

۳- قدرت سیاسی و نظامی ایلات

۴- نفوذ و دخالت قدرت‌های استعمارگر.

۵- نفوذ زیادی در دربار و بیرون از آن توسط زنان حرم‌سرا به همراه ندیمه‌ها و خدمتکاران.

صدر اعظم

❖ جایگاه صدراعظم در دوره قاجار: (دی‌ماه ۹۹)

صدراعظم بر پایه اختیاراتی که شاه به او می‌داد، می توانست در تمام امور کشور اظهارنظر و مداخله کند، به حضور شاه برسد و برای وی نامه بنویسد. این صاحب¬منصب عالی¬مرتبه همچنین امکان این را داشت که از موقعیت خود برای اصلاح امور کشور، رونق کسب‌وکار و رفاه مردم بهره ببرد.

آن‌ها هم‌چنین امنیت جانی و مالی کافی نداشتند و شمار قابل توجهی از آنان با دسیسه درباریان و بدگمانی و خشم شاهان، جان و دارایی خود را از دست دادند.

حاکمان ایالات و ولایات

❖ حاکمان ایالات و ولایات در دوره‌ی قاجار:

حاکمان ایالات و ولایات تا حدودی خودمختار بودند و بخش اعظم درآمد منطقه تحت فرمان خویش را برای خود نگه می‌داشتند.

شاهان قاجار از طریق برقراری پیوند ازدواج با خاندان‌های زمین‌دار، بزرگان محلی و مقام‌های بلندپایه حکومتی به دنبال گسترش نفوذ و استحکام سلطنت خود بودند.

- اداره ایالت آذربایجان با مرکزیت شهر تبریز، همواره به عهده ولیعهد بود. (دی‌ماه ۱۴۰۱)

- حاکمان ایالات با زیردستان خود رفتاری مستبدانه داشتند.

تشکیلات اداری

❖ تشکیلات اداری اوایل عصر قاجار:

نظام اداری ایران در اوایل عصر قاجار بسیار کوچک بود و به چهار اداره یا وزارت خانه قدیمیِ مالیه، جنگ، عدلیه و امور خارجه محدود می‌شد.

❖ مستوفی الممالک:

❖ پرسابقه‌ترین و گسترده‌ترین آن‌ها، وزارت مالیه به ریاست مستوفی‌الممالک بود. مستوفیان مسئولیت محاسبه و گردآوری مالیات‌ها و نظارت بر املاک دیوانی و سلطنتی (خاصه) را بر عهده داشتند.

❖ محاکم (سازمان قضایی) عصر قاجار: ص۴۰ دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰

۱ - محاکم عُرف که به تخلفات و جرایم سیاسی و امنیتی مانند شورش، سرقت، نزاع و عدم پرداخت مالیات توسط مقام‌های حکومتی رسیدگی می‌کردند.

۲- محاکم شرع که دعاوی مدنی مانند دعواهای خانوادگی، ملکی و ارث را توسط روحانیون حل‌وفصل می‌کردند.

ارتش و تشکیلات نظامی

❖ تجدید سازماندهی و مدرن کردن ارتش به سلاح‌های جدید توسط عباس میرزا:

ارتش ایلیاتی قاجار در جنگ با ارتش‌های اروپایی و به‌خصوص ارتش روسیه، که حرفه‌ای، آموزش‌دیده و مجهز به سلاح‌های آتشین جدید بود، ناکارآمدی خود را نشان داد.

عباس‌میرزا فرمانده جنگ‌های ایران و روس، درصدد برآمد با استفاده از دانش و تجارب کارشناسان نظامی فرانسه و انگلستان، ارتش ایران را تجدید سازمان و مجهز به سلاح‌های مدرن کند

❖ دلایل بی‌نتیجه ماندن تلاش‌های عباس میرزا در سازماندهی ارتش:

۱- پیمان‌شکنی دولت فرانسه ۲- بدعهدی دولت انگلیس ۳- موانع و مشکلات داخلی

❖ اهداف امیرکبیر از تأسیس دارالفنون از جهت نظامی:

الف-آموختن دانش نظامی جدید و اشاعه آن

ب- تقویت توان جنگی و دفاعی کشور

❖ بریگاد قزاق: (خرداد ۱۴۰۲)

ناصرالدین‌شاه امتیاز تأسیس یک واحد نظامی حرفه‌ای با عنوان بریگاد قزاق را به روسیه واگذار کرد و زیر نظر افسران روسی فعالیت می‌کرد. نفرات این نیرو در اوج گسترش کمتر از ۱۰هزار نفر بود و بیشتر به‌عنوان نیروی نگهبان شخص شاه و خاندان سلطنت و دفع‌کننده شورش‌ها و اعتراض‌های داخلی عمل می‌کرد و در حفظ مرزها و مقابله با هجوم خارجی کارایی چندانی نداشت.

روابط ایران و روسیه

❖ سرآغاز جنگ‌های ایران و روسیه:

در زمان حکومت فتحعلی‌شاه قاجار و پس‌ازآنکه حاکم گرجستان خود را تحت حمایت دولت روسیه قرار داد، روس‌ها به منطقه قفقاز لشکرکشی کردند و گرجستان را تصرف نمودند.

❖ علل شکست ایران در جنگ‌های دوره اول با روسیه :

۱- عدم توازن قدرت نظامی و اقتصادی دو کشور ۲- ضعف سیاسی حکومت قاجار ۳- پیمان‌شکنی دولت‌های فرانسه و انگلستان

❖ دلایل شروع جنگ‌های دوره دوم ایران و روسیه: (خرداد ۹۷ دی ۹۷ - شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹)

۱- مشخص نبودن خطوط مرزی در عهدنامه گلستان و ادعاهای ارضی جدید روس‌ها

۲- فریاد کمک‌خواهی مردم مسلمان شهرها و روستاهایی بود که به‌واسطه معاهده گلستان تحت سلطه و ستم روس‌ها قرارگرفته بودند.

❖ علل شکست ایران در دوره دوم جنگ‌های ایران و روسیه و امضای عهدنامه ترکمانچای:

۱- روسیه با تمام قوا و تجهیزات نظامی خود وارد عرصه کارزار

۲- عدم کمک نظامی و مالی انگستان به ایران برخلاف تعهداتش

۳- ناتوانی فتحعلی‌شاه در تأمین تدارکات سپاه

۴- بی‌کفایتی و سستی برخی از فرماندهان، مانند آصف‌الدوله

۵- اعتماد به وعده ها و قدرت خارجی

❖ نتایج قراردادها(خصوصاً قرارداد ترکمانچای و گلستان): (خرداد ۹۷ –خرداد و شهریور و دی ۹۸ - دی‌ماه ۹۹)

۱- مناطق وسیعی از سرزمین‌های حاصلخیز ایران در غرب دریای کاسپی(خزر) که شامل ولایات گرجستان، داغستان، ارمنستان، نخجوان و اران با شهرها و روستاهای آباد و پرجمعیت بود، به روسیه واگذار شد ۲- رود ارس مرز دو کشور قرار گرفت. به‌علاوه، ایران در عهدنامه گلستان از داشتن کشتی جنگی در دریای کاسپی(خزر) محروم شد ۳-در معاهده ترکمانچای نیز متعهد گردید که مبلغ ۵میلیون تومان غرامت به دولت روسیه بپردازد ۴- دادن حق مصونیت قضایی (کاپیتولاسیون) به اتباع آن کشور

❖ عهدنامه آخال: (دی‌ماه ۹۹)

روس‌ها مناطق وسیعی از سرزمین‌های ایرانی در شرق دریای کاسپی (خوارزم و ماوراءالنهر) را تسخیر و عهدنامه آخال(۱۲۹۹ق/ ۱۸۸۱م) را بر

قاجار تحمیل کردند.

❖ قراردادها و امتیازات تجاری ایران و روسیه:قراردادها و امتیازات تجاری ایران و روسیه: (دی‌ماه ۱۴۰۰)

۱- روس ها یک قرارداد تجاری را ضمیمه عهدنامه ترکمانچای کردند که نتیجه آن گسترش نفوذ اقتصادی آنان در ایران و تسلط بر بازار نیمه شمالی کشور ما بود. (دی‌ماه ۱۴۰۰)

۲- در رقابت با انگلستان امتیازات اقتصادی و سیاسی متعددی مانند تأسیس بانک استقراضی، شیلات شمال و تأسیس نیروی قزاق را گرفت.

روابط ایران و انگلستان

❖ علت توجه انگلستان به ایران:

سلطه استعماری انگلستان بر هندوستان در سده ۱۸ م، موجب توجه بیشتر انگلیسی‌ها به ایران شد.

❖ قراردادهای انگلستان و ایران:

مُجمل –مُفصل - معاهده پاریس - قرارداد گلداسمیت

❖ عهدنامه پاریس و قرارداد گلد اسمیت: (شهریور ۹۷ - دی‌ماه ۹۹ – خرداد ۱۴۰۰)

انگلستان سرانجام با تحمیل معاهده پاریس به حکومت قاجار، افغانستان و هرات را از ایران جدا کرد (۱۲۷۳ق.) انگلیسی‌ها سپس با قرارداد گلداسمیت، مناطقی از سیستان و بلوچستان را نیز از ایران جدا و ضمیمه خاک هندوستان کردند که خود بر آن فرمان می‌راندند.

❖ امتیازات اقتصادی انگلستان در دوران سلطنت ناصرالدین‌شاه:

امتیازهای رویتر، بانک شاهنشاهی و توتون و تنباکو (رژی یا تالبوت)

❖ قرارداد توتون و تنباکو و علل مخالفت مردم با قرارداد تالبوت و نتیجه:

ناصرالدین شاه در برابر دریافت مبلغی ناچیز و یک چهارم سود سالانه، انحصار خرید و فروش تنباکو و توتون در داخل و خارج ایران را به مدت پنجاه سال به یک انگلیسی به نام تالبوت واگذار کرد.

مردم ایران که می دیدند این قرارداد نوعی استثمار اقتصادی است، شروع به قیام و اعتراض نسبت به این قرارداد کردند.

در نهایت مرجع بزرگ شیعه آیت اللهّ میرزای شیرازی حکم تاریخی خود را صادر کرد. فتوای آیت اللهّ میرزای شیرازی در کنار اعتراضات مردم، در نهایت شاه را مجبور به لغو قرارداد.

روابط ایران و فرانسه

❖ علل حمله ناپلئون به مستعمرات انگلستان: (دیماه ۱۴۰۲)

هم زمان باروی کار آمدن قاجارها در ایران، ناپلئون بناپارت در فرانسه قدرت گرفت ناپلئون که سیاست توسعه‌طلبانه‌ای را در اروپا و جهان دنبال می‌کرد با مانع بزرگی همچون انگلستان روبه‌رو شد که به دلیل جزیره‌ای بودن و برخورداری از نیروی دریایی قدرتمند، توان رویارویی مستقیم با آن را نداشت. ازاین‌رو، نخست مصر را تصرف کرد و سپس درصدد حمله به هندوستان برآمد.

❖ علت ایجاد رابطه ناپلئون با ایران:

ایران مناسب‌ترین راه دستیابی ناپلئون به هند بود. درنهایت، عهدنامه فین‌کنشتاین ۱۲۲۲ق/۱۸۰۷م) بین دو کشور بسته شد.

❖ اتحاد سیاسی و نظامی ایران و فرانسه زیاد دوام نیاورد:

زیرا ناپلئون اندکی بعد تمام تعهدات خود در برابر ایران را زیر پا گذاشت و با روسیه صلح کرد؛ هیئت نظامی فرانسوی را از ایران فراخواند و حکومت قاجار را در مقابل روس‌ها تنها گذاشت.

روابط ایران و عثمانی

❖ علل اختلاف ایران و عثمانی در زمان فتحعلی‌شاه و محمدشاه:

در زمان فتحعلی‌شاه و محمدشاه، به سبب اختلافات مرزی، بدرفتاری عثمانیان با زائران ایرانی عتبات عالیات و مشکلات تجاری، تنش‌هایی میان دو کشور بروز کرد.

❖ عهدنامه ارزنه‌الروم اول و دوم:

اما با وساطت دولت‌های انگلستان و روسیه مذاکراتی میان ایران و عثمانی صورت گرفت و قراردادهای صلح ارزنه‌الروم اول و دوم میان آن‌ها بسته

شد و به کشمکش‌ها پایان داد.

❖ در اواخردوره قاجار،دولت عثمانی با چه شعاری بخشی ازاندیشمندان ایرانی را به سوی خود جلب کرد؟ (خرداد ۱۴۰۲)

شعار« اتحاد اسلام»

روابط ایران و کشورهای دیگر

❖ هدف دولت قاجار از ارتباط با دیگرکشورهایی مانند آمریکا و اتریش : ص۴۶

حکومت قاجار برای کاستن از نفوذ و دخالت‌های روزافزون روسیه و انگلستان در امور ایران

❖ علل عدم موفقیت در ایجاد روابط قاجار با سایر کشورها:ص۴۶

به سبب سنگ‌اندازی روس‌ها و انگلیسی‌ها و بی‌رغبتی این کشورها

❖ سوال نهایی از نقشه خیلی مهم

❖ نقشه داده می‌شود و شما می بایست با شماره‌هایی که مشخص می‌شود نام قراردادها با بنویسید که کدام منطقه در این قراردادها از ایران جدا شد.

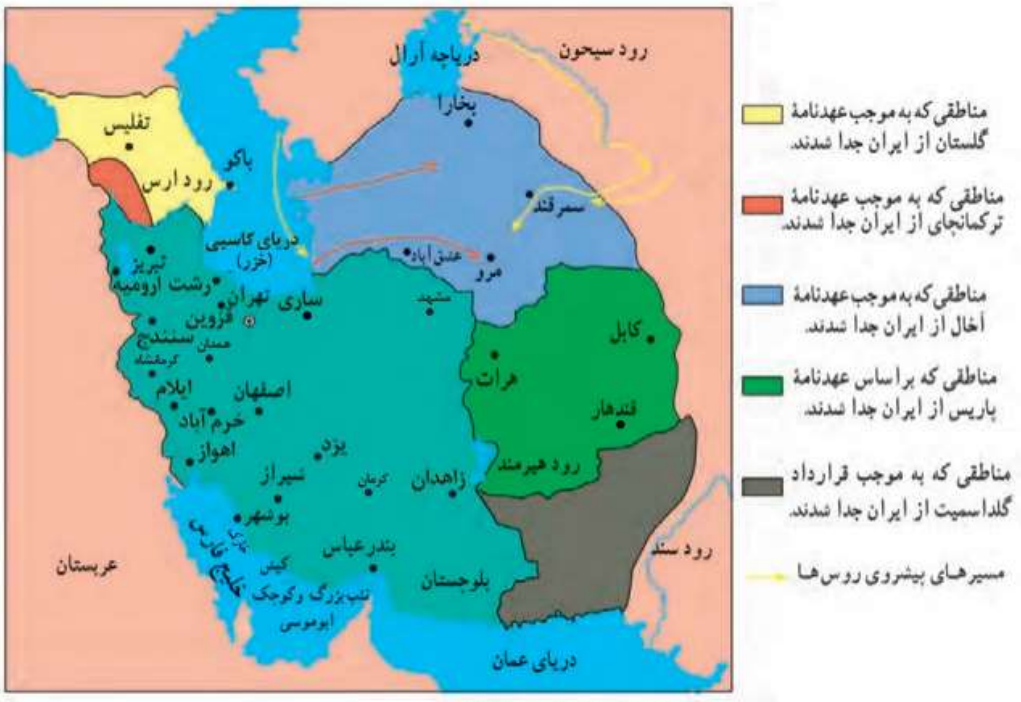

سرزمین‌های جداشده از ایران در دورهٔ قاجار

درس چهارم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عصر قاجار

اوضاع اجتماعی

❖ شیوه‌های زندگی اقوام و گروه‌ها در دوره ی قاجار: (دی ۹۷ – خرداد ۹۸)

الف) روستاییان:

جمعیت روستایی اغلب زمین نداشتند و در اراضی مالکان کار می‌کردند. روستاییان کم‌وبیش تحت ستم اربابان و مأموران مالیاتی بوده‌اند.

ب) ایلات و عشایر: (دی‌ماه ۹۷)

در رأس ایلات سران ایل و تمام مناسبات و روابط حکومت و ایل زیر نظر آن‌ها انجام می‌گرفت. افراد ایل به سبب کارهایی که برای رهبران خود انجام می‌دادند، نسبت به روستاییان وضعیت بهتری داشتند. آنان همواره به‌عنوان نیروهای مسلح در مواقع جنگ یکی از منابع تأمین نیروی نظامی حکومت قاجار به شمار می‌رفتند. سران ایلات اغلب در مناطق تحت نفوذ خود به‌طور مستقل حکومت می‌کردند.

پ) شهرنشینان:

در شهرها گروه‌های اجتماعی مختلفی از قبیل مقام‌ها و کارگزاران حکومتی، علما و دانشمندان، بازرگانان، اصناف و پیشه‌وران و کارگران می‌زیستند. شماری از شهرنشینان را افراد بیکار و تهیدست تشکیل می‌دادند.

روحانیون عصر قاجار: (خرداد ۱۴۰۴)

آنان از دیرباز به دلیل بافت و ساختار مذهبی جامعه سنتی ایران در میان اقشار مختلف ً مردم نفوذ فراوانی داشتند و متکفل امور دینی بودند.

روحانیون به دلیل عدم وابستگی به حکومت و با توجه به آموزههای دینی، در مقاطعی از تاریخ معاصر ایران در برابر قدرت‌های خارجی ایستادگی کردند و اقدامات شاهان و درباریان قاجار را به چالش کشیدند

وضعیت بازار در عصر قاجار: (دیماه ۱۴۰۳)

هسته اصلی نظام اقتصادی و اجتماعی و شالوده زندگی اجتماعی و اقتصادی در مراکز شهری بازار بود. (دیماه ۱۴۰۳) هر حرفه کسب‌وکاری در بازار داشت و هر صنف در یک راسته فعالیت می‌کرد.

تمایز و تفاوت اهالی یک شهر در عصر قاجار:

براساس عوامل گوناگون قومی، مذهبی و شغلی

شیوه‌های تولید

❖ شیوه‌های تولید در عصر قاجار: (دی ۹۷ – خرداد ۹۸)

الف) شیوه تولید سهم بری دهقانی: در آن ساکنان روستاها و کشاورزان از تولید، سهم معینی را دریافت می‌کردند

ب) شیوه تولید خرده کالایی دولتی و خصوصی: این روش ویژه اقتصاد شهری بود.

پ) شیوه تولید شبانکارگی (شبانی)یا ایلیاتی: این روش مختص ایلات و کوچ‌نشینان بود؛ نظیر تولید گوشت، پوست، پشم، گلیم، فرش ایلاتی و لبنیات

وضعیت صنایع و تأثیر واردات خارجی بر آن

❖ رشد و رونق صنایع دستی در عصر قاجار: (دی ۹۷ – خرداد ۹۸ – دی ۹۹ – خرداد ۱۴۰۲)

با به قدرت رسیدن قاجاریه و فروکش کردن جنگ‌های داخلی

❖ علت عدم ورود کالاهای صنعتی اروپا به ایران در عصر قاجار:

در زمان قاجار، به علت جنگ‌های ناپلئون کالاهای صنعتی اروپایی چندان به ایران وارد نمی‌شد

❖ انحطاط تدریجی صنایع دستی عصر قاجار: (خرداد ۱۴۰۲)

با یافتن جنگ در اروپا و سرازیر شدن سیل کالاهای اروپایی که کالاهای اروپایی، به‌ویژه محصولات صنعتی انگلستان، صدمه شدیدی به صنایع ایران وارد آورد.

❖ ضعف شدن پایه های تولید داخلی:

حکومت های بی تدبیر و وابسته در ایران اجازه دادند تا شرکت ها، مستشاران و محصولات اروپایی به صورت بی برنامه وارد کشور شوند. و ادامه آن توسط دولت پهلوی.

کشاورزی

❖ علت افزایش صادرات پنبه ایران به روسیه در عصر قاجار: (خرداد ۱۴۰۳)

جنگ داخلی آمریکا موجب افزایش تولید و صادرات پنبه از ایران به روسیه شد.

❖ عوامل افزایش روند افزایش صادرات پنبه در عصر قاجار:

با حمایت‌های مالی بازرگانان روسی و ارمنی، نصب دستگاه‌های پنبه‌پاک‌کنی، توزیع بذر و بالا بردن استانداردهای تولید

❖ کشاورزی ایران در آستانه جنگ جهانی اول:

زمین‌های وسیعی از ایران زیر کشت پنبه بوده و میزان تولید بیش از ۳۰ هزار تن برآورد شده

❖ تجاری شدن کشاورزی ایران در عصر قاجار: (دی‌ماه ۹۷)

تغییر چندانی در فنون کشاورزی ایران ایجاد نکرد اما موجب افزایش درآمد مالکان و مشارکت روزافزون تجار ایرانی و خارجی در صدور تولیدات برخی از محصولات کشاورزی، نظیر پنبه و تریاک شد.

ورود محصولات جدید کشاورزی به ایران

❖ ورود محصولات جدید کشاورزی به ایران در دوره ی قاجار:ص۵۲ - خرداد ۱۴۰۲

در دوره سلطنت ناصرالدین‌شاه با ورود محصولات جدید کشاورزی از اروپا به ایران، تحولی عظیم در شیوه تغذیه ایرانیان ایجاد شد.

محصولات غذایی جدیدی مثل گوجه‌فرنگی، نخودفرنگی و سیب‌زمینی که حتی در زمان مظفرالدین شاه برای مقابله با قحطی، کشاورزان به کشت سیب‌زمینی تشویق می‌شدند.

فرش در دورهٔ قاجار

❖ عوامل تولید و صادرات فرش: (شهریور ۹۹)

- ارزانی نیروی کار - طرح و نقش های زیبا و متنوع - هنرمندی و ظرافت بافندگان فرش ایرانی - تقاضای بازار جهانی - سرمایه‌گذاری خارجی در تولید و تجارت - رکود صنعت صادرات ابریشم - کمبود طلا و نقره برای تأمین مالی واردات کالا از اروپا و سایر کشورها.

❖ مهم‌ترین مراکز قالی‌بافی در دوره قاجار:

شهرهای تبریز، کاشان، همدان، اصفهان، کرمان، اراک و ولایت‌های کردستان و آذربایجان

تجار داخلی و سرمایه‌گذاران خارجی در شهرهای تبریز و اراک کارگاه‌های کوچک و بزرگ فرش دایر کرده بودند.

اوضاع علمی و فرهنگی ایران در عصر قاجار

❖ تعلیم و تربیت سنتی دوره‌ی قاجار:

در دوره قاجار نیز نظام تعلیم و تربیت سنتی ایران تداوم و گسترش یافت.

سوادآموزی مقدماتی در مکتب‌خانه ها یا از طریق معلمان خصوصی و یا معلمان سرخانه انجام می‌گرفت. دانش‌آموزانی که توانایی مالی و علاقه به ادامه تحصیل داشتند، وارد مدرسه‌های قدیم و حوزه‌های علمیه می‌شدند. در این مراکز آموزشی، علوم نقلی و عقلی تعلیم داده می‌شد.

❖ مهم‌ترین مراکز علمی و آموزشی مهم و بزرگ دوره قاجار: (دی‌ماه ۱۴۰۲)

مدرسه‌های مروی و سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری کنونی)

مراکز آموزشی جدید

❖ تأسیس مدارس جدید در عصر قاجار:

- نخستین مدرسه‌های جدید را مسیونرهای اروپایی و آمریکایی در ایران تأسیس کردند. (دی‌ماه ۹۹)

- غالب این مدارس، متناسب با فرهنگ اروپاییان ساخته شده و تفاوت‌های جدی با سبک و فرهنگ تعلیم و تربیت در ایران اسلامی داشت

❖ تأسیس دارلفنون توسط امیرکبیر: (شهریور ۹۹ - دی ۹۹ - شهریور ۱۴۰۱)

دارالفنون توسط امیرکبیربا هدف آموزش علوم مختلف و فنون جدید به دانشجویان ایرانی

امیرکبیر قصد داشت تا آموزش دانشجو در داخل کشور را جایگزین فرستادن آنها به خارج کند تا از این طریق، بتواند بر محتوا و اساتید و روشهای تدریس، نظارت بیشتری داشته باشد.

❖ میرزا حسن رشدیه: (شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹-دی‌ماه ۱۴۰۰- خرداد ۱۴۰۱ – دیماه ۱۴۰۳- شهریور ۱۴۰۴)

میرزا حسن رشدیه یکی از شخصیتهای فرهنگی عصر قاجار با هدف سوادآموزی فرزندان تمام قشرهای مختلف جامعه برای تأسیس مراکز آموزشی جدید تلاش کرد.

❖ بی بی‌خانم استرآبادی: (دی‌ماه ۹۸)

در دوره قاجار، برخی از زنان فاضل نیز در تأسیس مدارس جدید مشارکت داشتند. بی‌بی‌خانم استرآبادی مدرسه دوشیزگان را به‌منظور تحصیل دختران در تهران تأسیس کرد (۱۲۸۵ش).

❖ کسانی که نقش مؤثری در انتشار و ترویج افکار نو به ویژه تفکر مشروطه‌خواهی و حکومت قانون داشتند: (دی‌ماه ۱۴۰۰)

دانش‌آموختگان مراکز علمی و آموزشی جدید،

نقاشی

❖ افول نگارگری بعد از سقوط صفویه:

به دنبال سقوط صفویان، هنر نگارگری نیز در سایه جنگ‌های داخلی

❖ عوامل تحول اساسی در نقاشی عصر قاجار:

الف- وحدت سیاسی ب- استقرار امنیت ج- در سایه حمایت پادشاهان و دربار د- ارتباط با غرب

❖ نقاشی در زمان فتحعلی شاه: (شهریور ۱۴۰۳)

فتحعلی شاه برجسته‌ترین هنرمندان نقاش را در تهران گردآورد و آن‌ها را به کشیدن پرده‌های بزرگ برای نصب در کاخ‌ها تشویق کرد.

❖ نگارگری در دوره ناصرالدین شاه:

در این دوره سنت نگارگری ایرانی تحت تأثیر هنر نقاشی مدرن اروپایی قرار گرفت. سبک نوینی در نقاشی به وجود آمد و نقاشان بزرگی مانند محمد غفاری معروف به کمال‌الملک، پا به عرصه نهادند.

تعزیه

❖ تعزیه:

تعزیه که ریشه در آیین‌های باستانی داشت، در عصر صفوی برای بزرگداشت حماسه کربلا و شهادت امام حسین رواج یافت. هنر تعزیه در دوره ناصرالدین‌شاه گسترش پیدا کرد. یکی از مکان‌های اجرای تعزیه در تهران، تکیه دولت بود.

نمایش کمدی و تئاتر

❖ نمایش کمدی:

در دوره قاجار به جز نمایش‌های مذهبی، نمایش های دیگری مثل نمایش روحوضی (سیاه‌بازی) و بقال‌بازی در مراسم شادی روی حوضخانه‌ها، که با تخته آن را می‌پوشاندند، یا در برخی قهوه‌خانه‌ها اجرا می‌شد.

❖ تئاتر:

هنر تئاتر به سبک اروپایی از دوره قاجار به همت دانشجویان اعزامی به اروپا، در ایران گسترش یافت.

معماری

❖ عوامل شکل گیری معماری جدید در دوره ی قاجار:

۱ -اختراع دوربین عکاسی و تهیه تصاویر از بناها توسط مسافرانی که در عصر ناصری به اروپا میرفتندو آن‌را به سرزمین با خود به ایران آوردند .

۲- ورود مظاهر تمدن جدید غربی مانند تلگراف، تلفن، پست، بانک، روزنامه و تئاتر

❖ بناهای کارت پستالی: (شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹- خرداد ۱۴۰۳)

بسیاری از معماران به سفارش دربار و ثروتمندان با استفاده از برخی از عناصر معماری فرنگی و تلفیق آن با معماری ایرانی، سبکی از معماری را به وجود آوردند که در آن عناصر و ویژگی‌های معماری ایرانی و اروپایی ترکیب‌شده بود. این بناها که به بناهای «کارت پستالی» معروف شد، بیشتر به تقلید از بناهای اروپایی ساخته می‌شدند. یکی از این بناهای معروف، کاخ شمس‌العماره واقع در مجموعه کاخ گلستان است که به دستور ناصرالدین شاه ساخته شد.(۱۲۸۰ ق)

درس پنجم: نهضت مشروطه ایران

زمینه‌های نهضت مشروطه

❖ زمینه‌های نهضت مشروطه:

۱- از دست رفتن بخش هایی از سرزمین ایران ۲- غلبهٔ استعمار بر مملکت ۳- استبداد دستگاه حاکم ۴- مخالفت های مردم و علما با استبداد و استعمار ۵- ورود اندیشه های جدید

❖ زمینه سلطه بیگاناگان بر مملکت در دوره ه قاجار:

ضعف حکومت قاجار در زمان گسترش استعمارگرهای اروپاییان و همچنین طمع ورزی و فساد مالی درباریان

❖ مسایلی که در دوره قاجار غرور ملی مردم را جریحه‌دار کرده بود:

۱- دادن امتیازات ۲- گرفتن وام ۳- اعمال حق کاپیتولاسیون که از عهدنامه ترکمانچای برقرار شد ۴- دخالت های دولت های بیگانه در امور داخلی ایران

❖ زمینه‌های مخالفت‌های مردم و علما با استبداد و استعمار:

الف: توجّه مردم مسلمان ایران به آموزه های دین اسلام نظیر امر به معروف و نهی از منکر، عدالت خواهی و لزوم دفع ظلم

ب- مکتب شیعه قدرت مطلق سلاطین را نامشروع می دانست و مشروعیت نسبی قدرت حکّام، مشروط به پاسداری از باورهای دینی مردم و حفظ تمامیت ارضی کشور بود.

❖ نتایج نهضت تنباکو:

علاوه بر لغو قرارداد توتون و تنباکو، قدرت و رهبری روحانیون شیعه را در صحنه سیاسی کشور آشکار کرد و آسیب پذیری استبداد داخلی و استعمار خارجی را در برابر اراده ملّت نشان داد.

❖ اساس نهضت مشروطه :

مبارزه با استعمار خارجی و استبداد داخلی و تلاش برای برقراری عدالت در کشور

❖ هدف از ایجاد عدالت خانه و «دارالشورا»:

قدرت و اختیارات پادشاه و حکّام را محدود و با اجرای قوانین اسلامی از لجام گسیختگی آنها جلوگیری کند.

❖ زمینه‌های ورود تفکر مشروطه‌خواهی به ایران: (دیماه ۱۴۰۰)

۱- اعزام دانشجو به خارج ۲-سفرهای درباریان و سیاستمداران به خارج ۳- مهاجرت برخی از ایرانیان به کشورهای مختلف

❖ سفرنامه های عهد قاجار و نکات مهم آن:

سفرنامه میرزا صالح شیرازی: تعریف و تمجید از اندیشه‌ی نوین غربی به ویژه نظام حکومت مشروطه انگلیس

سیاحت‌نامه‌ی ابراهیم بیگ: اثر حاج زین‌العابدین مراغه‌ای: بیان اوضاع نابسامان کشور به زبان ساده و گفتن از ویژگی‌های مثبت تمدن غرب

دنباله زمینه‌های نهضت مشروطه

❖ روشنفکران دوره قاجار:

میرزاملکم خان، میرزایوسف خان مستشارالدوله، عبدالرحیم خان طالبوف و میرزافتحعلی آخوندزاده

❖ ویژگی‌های بارز افکار روشنفکران دوره قاجار:

پذیرش اندیشه‌های غربی و شیفتگی و خودباختگی بی‌چون و چرا در برابر فرهنگ بیگانه

آغاز حرکت مردم علیه استبداد و پیروزی نهضت مشروطه

❖ ترور ناصرالدین شاه:

مردم، رفته رفته اعتراض خود نسبت به حکومت قاجار را آشکار کردند. ترور ناصرالدین شاه، آخرین نمونه این نارضایتی عمومی بود.

❖ جانشین ناصرالدین‌شاه:

مظفرالدین شاه بود که عین الدوله را که فردی مستبد بود، به عنوان صدراعظم انتخاب کرد.

❖ عوامل نارضایتی و شورش عمومی در دوره مظفرالدین شاه:

۱- سفرهای مظفرالدین‌شاه به خارج با هزنه های سنگین که با گرفتن وام از بیگانگان آن‌را تأمین می‌کرد ۲-خشونت های عین الدوله و حاکمان

ایالت ها ۳- فقر عمومی ۴- رکود شدید اقتصاد

❖ اولین جرقه نهضت مشروطه: (خرداد ۱۴۰۴)

ماجرای نوز بلژیکی با رهبری آیت‌الله بهبهانی

❖ ماجرای بانک استقراضی روس:

وجود مخالفت عمومی، روس ها در محل یک قبرستان متروک، ساختمان بانک استقراضی روس را با توجه به مخالفت آیت الله سیدمحمد طباطبایی و مردم بنا نهادند. بنابراین، یک اعتراض عمومی شکل گرفت، اما روس ها، با بی اعتنایی، به کار خود ادامه دادند. مردم تهران با هدایت روحانیون مبارز در یک شورش عمومی، ساختمان مذکور را با خاک یکسان کردند.

❖ خارج شدن از تهران در جریان ماجرای گران شدن قند:

به پیشنهاد آیت اللّه سیّدمحمّد طباطبایی، روحانیون و مردم، با حالت اعتراض تهران را ترک و در حرم حضرت عبدالعظیم تحصن کردند.

❖ مهاجرت صغری: (شهریور ۱۴۰۳)

مهاجرت روحانیون و مردم به شهر ری و تحصن در صحن حضرت عبدالعظیم به مهاجرت صغری مشهور است. مهاجرت صغری، اولین مرحله‌ی اتحاد نیروهای ضد استبداد بود.

❖ درخواست‌های مهاجران در مهاجرت صغری: (شهریور ۱۴۰۱- خرداد ۱۴۰۳)

۱- ایجاد عدالت خانه در همه ی شهرها، برای رسیدگی به شکایت های مردم و برقراری عدالت در جامعه. ۲- عمل به قانون اسلامی، به طور دقیق و به دور از ملاحظه های شخصی.

❖ سنت بست نشینی(تحصن): (دی‌ماه ۱۴۰۰ – دیماه ۱۴۰۳)

از دیرگاه سنت بست نشینی در ایران وجود داشت و مردم برای اعتراض در اماکن مذهبی و مورد احترام مثل مساجد، زیارتگاه ها و ... تحصن می کردند.

❖ مهاجرت کبری:

پس از درگیری مشروطه‌خواهان و دولت، رهبران مردم، پس از بحث و تبادل‌نظر، تصمیم گرفتند این بار در اعتراض به اقدام‌های دولت، به شهر مقدس قم مهاجرت کنند. این مهاجرت که گسترده‌تر از مهاجرت قبل بود، به «مهاجرت کبری» معروف شد.

❖ درخواست‌های مهاجران در مهاجرت کبرا: (دی ۹۹- شهریور ۱۴۰۰- شهریور ۱۴۰۱)

۱- برکناری عین الدوله از صدارت۲- فراهم کردن زمینه برای بازگشت مهاجران به تهران۳- ایجاد عدالت خانه۴- تشکیل دارالشورا (مجلس نمایندگان).

❖ اقدامات مظفرالدین شاه در جریان مهاجرت کبری:

مظفرالدین شاه تسلیم خواسته های مردم شد. او عین الدوله را عزل کرد و فرمان تشکیل مجلس شورای ملی را در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ صادرکرد. اولین دوره مجلس شورای ملّی با حضور نمایندگان تهران تشکیل گردید.

مشروطه در دورهٔ محمّدعلی شاه

❖ نشانه‌های بی اعتنایی محمّدعلی شاه به مجلس: (خرداد ۱۴۰۲)

- عدم دعوت از نمایندگان مجلس در جشن مراسم تاجگذاری – عدم امضای امضای متمّم قانون اساسی مشروطه

❖ دشواری‌های نظام مشروطه در دوره‌ی محمدعلی شاه:

۱- تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها ۲- خودداری محمدعلی‌شاه از امضای متمم قانون اساسی ۳- دخالت‌های روسیه و انگلستان در نهضت مشروطه

❖ اصل دوم متمم قانون اساسی مشروطه:

با تلاش‌های پیگیر و مجاهدت‌های فراوان آیت اللّه شیخ فضل‌اللّه نوری اصل دوم متمم قانون اساسی تصویب شد که بنا برآن:

در هر دوره از مجلس، هیئتی پنج نفره از مجتهدان و فقیهان اسلام که با اقتضاهای زمان آشنا بودند، به عنوان عضو، در مجلس شورای ملّی شرکت می کردند، تا بر قانون هایی که تدوین و تصویب می شد، نظارت کنند که خلاف قواعد اسلامی ودستورهای شرع نباشد.

❖ عوامل آشفتگی اوضاع در فاصله تدوین متمم قانون اساسی:

۱- اختلاف درونی مشروطه خواهان

۲- مخالفت محمدعلی شاه با نظام مشروطه از سوی دیگر

❖ شیخ فضل الله نوری پس از تدوین متمم قانون اساسی از صف طرفداران مشروطه: (شهریور ۱۴۰۲- دیماه ۱۴۰۲- خرداد ۱۴۰۴)

شیخ فضل الله نوری به دلیل اعمال نفوذ غرب گرایان، در نهضت مشروطه وانحراف آن از مسیر اسلامی وملی اوّلیّه از صف طرفداران مشروطه جدا شد. او معتقد بود که باید «مشروطه مشروعه» ایجاد شود

❖ علل مخالفت روس‌ها با نهضت مشروطه ایران:

۱- جلوگیری از نفوذ انگلیس در نهضت مشروطه ۲- کمک به محمدعلی‌شاه که طرفدار روس بود ۳- پیش گیری از قیام های ملت‌های قفقاز برای گرفتن آزادی

❖ علل حمایت انگلیس از نهضت مشروطه ایران: (شهریور ۱۴۰۴)

۱- افزایش اعتبار خود در ایران برای به دست آوردن موقعیتی بهتر از روسیه ۲- به قدرت رساندن مهره‌های انگلیسی در دستگاه حاکم و مجلس

❖ علت امضای قرارداد ۱۹۰۷ میان روسیه و انگلستان و تصمیمات آن: (دی‌ماه ۹۷)

حضور آلمان به عنوان یک قدرت جدید در صحنه سیاست جهان و در خطر قرار گرفتن مستعمره های روس و انگلیس در جاهای دیگر دنیا، توسط استعمارگر جدید یعنی آلمان.

ایران به سه منطقه تقسیم شد.

❖ علت تقسیم ایران و قرار دادن منطقه بی‌طرف در قرارداد ۱۹۰۷:

دو دولت تا حدودی از یکدیگر فاصله بگیرند و از برخوردهای احتمالی بین آنها، جلوگیری شود.

❖ مهم‌ترین اقدام محمدعلی‌شاه برای مبارزه با مشروطه‌خواهان: (شهریور ۱۴۰۰)

کشمکش بین محمدعلی شاه و مجلس، پس از امضای متمم قانون اساسی همچنان ادامه یافت . (شهریور ۱۴۰۰)

محمدعلی شاه برای مبارزه با مشروطه خواهان، میرزا علی اصغرخان امین السلطان را به ریاست دولت انتخاب کرد تا و به کمک وی، دوباره نظام استبدادی را حاکم سازد.

❖ علت و بهانه محمدعلی شاه برای به توپ بستن مجلس: (دیماه ۱۴۰۱)

محمّدعلی شاه در یکی از خیابان‌های تهران مورد سوء قصد قرار گرفت، ولی آسیبی ندید. سرانجام به فرماندهی لیاخوف مجلس را به توپ بست.

❖ استبداد صغیر: (دی‌ماه ۹۸- دی‌ماه ۹۹- خرداد ۱۴۰۱)

بعد از به توپ بستن مجلس توسط محمدعلی شاه که باعث انحلال مجلس شورای ملی شد وبار دیگر استبداد برقرارشد. این دوره که حدود یک سال طول کشید را استبداد صغیر می گویند.

لیاخوف روسی فرمانده نیروهای قزاق به فرمان محمدعلی شاه با نیروهای خود به مجلس حمله کرد

❖ مقاومت مردم در دوره استبداد صغیر:

تبریز آغازگر مقاومت در این دوره بود و دو تن از مجاهدان نام آور آن خطّه به نام‌های ستارخان و باقرخان، بیش از نُه ماه در برابر دشمنان مشروطه مقاومت کردند.

دوره دوم مشروطه

❖ ویژگی‌های دوره دوم مشروطه (خرداد ۱۴۰۳)

۱- اختلاف های شدید بین طرفداران مشروطه ۲- مداخله های آشکار و سلطه گرانه ی روس و انگلیس در سر نوشت ایران

❖ اقدامات مجلس فاتحان تهران پس از فتح تهران:

پس از فتح تهران مجلسی فوق العاده، مرکب از سران و رؤسای مجاهدان، شاهزادگان، اعیان و وکلای تشکیل شد و به اتفاق ۱- خلع محمدعلی شاه از سلطنت ۲- به سلطنت رساندن پسر دوازده ساله ی او،احمد میرزای ولیعهد

❖ علت نارضایتی مشروطه‌خواهان تبریز پس از فتح تهران:

چون ملاحظه کردند که مستبدان دوره‌ی استبداد ودشمنان دیروز مشروطه، دوباره زماندار مملکت شدند، بسیار ناخشنود و معترض بودند. آنان هم چنین خواستار اخراج افراد تندرو و افراطی نظیر تقی زاده از مجلس بودند.

❖ دیدگاه شیخ‌فضل الله نوری در مورد مشروطه:

شیخ فضل اللّه نوری، مجتهد طراز اول تهران بود که به دفاع از «مشروطه مشروعه» و قانون اساسی بر پایه ارزش‌های اسلامی، با مشروطه اقتباس

شده ازغرب، مخالفت کرده بود.

❖ علت شهادت آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری از دیدگاه برخی مورخان:

انتقام استعمار از روحانیت ایران برای جبران شکست در نهضت تحریم تنباکو و پیشگیری از تکرار مقاومت های مشابه آن می‌دانند.

❖ گروه‌های مخالف یکدیگر و دیدگاه‌های آنان در دوره‌ی مشروطه دوم: (دیماه ۹۹)

۱- عده‌ای، مذهب سدی محکم در برابر بی‌عدالتی و استبداد بوده و بیگانگان را از دخالت در امور کشور باز میداشت ۲- از نظر عده‌ای دیگر، دین باید از سیاست جدا شده و نهضت مشروطه از جنبه‌های دینی تهی گردد.

❖ مشکلات دولت در دوره‌ی دوم مشروطه:

- در دست نداشتن ابزارهای لازم برای اداره کشور توسط دولت و مجلس - نبودن وزارتخانه و تشکیلات منسجمی برای اجرای قوانین - خالی بودن خزانه - مشکل در گردآوری درآمدهای حکومتی

❖ علت عصبانیت روسیه و انگلیس از مورگان شوستر:

انجام اصلاح هایی دامنه دار توسط شوستردر امور مالی و گمرک ها که این اقدام او که سبب منظم شدن دستگاه اقتصادی کشور می شد، روس و انگلیس را سخت عصبانی کرد.

❖ درخواست‌های روسیه در ماجرای مورگان شوستر:

۱- اقدام های مورگان شوستر متوقف واو از ایران اخراج شود. ۲- بدون موافقت روس و انگلیس، از استخدام اتباع خارجی در ایران، خودداری شود. ۳- هزینه‌ی لشکر کشی قوای روسیه به ایران را،دولت پرداخت کند.

نمونه سوال نهایی مهم

مطابق با قرارداد ۱۹۰۷م. بر روی نقش ایران شماره‌هایی نوشته‌شده، بر اساس آن به سؤالات زیر پاسخ مناسب دهید.(خرداد ۱۴۰۳)

الف ـ شماره ،۱منطقه تحت نفوذ ..... (روسیه) ۰/۲۵ نمره

ب ـ شماره ،۲منطقه تحت نفوذ ..... (انگلستان) ۰/۲۵ نمره

ج ـ شماره ،۳منطقه ..... (بی‌طرف) ۰/۲۵ نمره

درس ششم: جنگ جهانی اول

زمینه‌ها و علل جنگ جهانی اول

❖ عمده تحولات تاریخ جهان در قرن نوزدهم، متاثر از دو حادثه بود: (خرداد ۹۸ – خرداد ۹۹ – دی ۹۹)

متاثر از انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب صنعتی بود.

❖ مهمترین تحولات اروپا در قرن ۱۹م. (زمینه و علل شروع جنگ جهانی اول): (دی‌ماه ۹۹ – خرداد ۹۹)

تداوم و گسترش استعمار(گسترش رقابت های استعماری) ، رشد اندیشه ملی گرایی و ظهور قدرت های جدید

❖ اهداف روس‌ها از حمله به ایران و عثمانی:

باهدف رسیدن به دریاهای گرم و آبراه‌های مهم

❖ عکس العمل مردم مستعمرات در برابر استعمارگران: (خرداد ۹۸)

در برابر سلطه استعمارگران بر سرزمینشان مقاومت کرده یا جنبش‌های اعتراضی به راه انداختند.

❖ مهم‌ترین جنبش‌های اعتراضی علیه استعمارگران: (خرداد ۱۴۰۰ – شهریور ۱۴۰۲ – خرداد ۱۴۰۴)

۱- قیام مهدیون در سودان به رهبری مهدی سودانی در مقابل انگلیس (خرداد ۱۴۰۴)

۲- مبارزات مردم الجزایر به فرماندهی امیر عبدالقادر بر ضد ارتش فرانسه (خرداد ۱۴۰۴ – شهریور ۱۴۰۲)

۳- شورش سپاهیان هندی و مبارزات ضد استعماری گاندی در هندوستان

۴- جنبش استقلال‌طلبانه مردم آمریکای لاتین به رهبری سیمون بولیوار (خرداد ۱۴۰۰)

❖ جریانات زمینه‌ساز شکل‌گیری کشورها و دولت‌های ملی جدید در قرن نوزدهم میلادی:

دو جریان فکری ملی‌گرایی و آزادی‌خواهی

❖ چگونگی وحدت ایتالیا: (خرداد ۱۴۰۳)

- تا حدود اواسط قرن ۱۹ م ایتالیا کشوری چندپاره

- حکومت خاندان‌های مختلف، پاپ‌ها و یا کشورهای همسایه (اتریش و فرانسه) بر هر قسمت آن

- قیام ملی‌گرایان ایتالیایی در نیمه دوم قرن نوزدهم و اتحاد و استقلال ایتالیا با استفاده از رقابت میان اتریش و فرانسه و تشکیل حکومت ملی و مستقل.

❖ چگونگی تشکیل امپراتوری آلمان: (خرداد ۱۴۰۰)

- ایالت پروس که یکی از بزرگترین و قدرتمندترین ایالت‌های اتحادیهِ آلمانی بود، پیشگام وحدت آلمان بودند.

- ویلهلم یکم فرمانروای پروس به کمک صدراعظم خود بیسمارک، ملقب به مرد آهنین آن ایالت، سرزمین های آلمانی را متحد و امپراتوری آلمان را تأسیس کرد (۱۸۷۱م.)

جنگ پروس با کشورهای دانمارک اتریش مجارستان و فرانسه و شکست آن‌ها و وحدت آلمان

❖ صدراعظم پروس: (دی‌ماه ۱۴۰۰ – خرداد ۱۴۰۲ – شهریور ۱۴۰۲ –– دیماه ۱۴۰۲)

بیسمارک، ملقب به مرد آهنین ایالت پروس بود.

❖ عوامل تبدیل آلمان به کشوری صنعتی:

۱- تأسیس و توسعه مدارس و دانشگاه‌ها ۲- برپایی صنایع جدید ۳- بسط شبکه حمل‌ونقل و ارتباطات.

زمینه‌ها و علل جنگ جهانی اول

❖ مهمترین علل بروز جنگ جهانی اول: (شهریور ۹۹)

۱- مسابقه تسلیحاتی، ۲- رقابت بر سر نفوذ در منطقه شبه جزیره بالکان ۳- اختلافات مرزی ۴- دشمنی شدید آلمان با همسایگانش به‌ویژه فرانسه

❖ اقدامات آلمان برای تبدیل شدن به یک قدرت جهانی:

توسعه مناطق تحت نفوذ در اروپا و گسترش مستعمرات

❖ صلح مسلح: (شهریور ۱۴۰۴)

دوره‌ای که کشورهای اروپایی بی آنکه درگیر جنگ باشند اولا از ترس یکدیگر به ساختن و انبار کردن سلاح‌های پیشرفته و آماده شدن برای جنگ می‌پرداختند و ثانیا تلاش می‌کردند از طریق بستن پیمان اتحاد سیاسی و نظامی، متحدان خود را افزایش دهند.

❖ اتحاد سه‌گانه:

آلمان، ایتالیا، اتریش- مجارستان

❖ اتفاق سه‌گانه:

انگلستان، روسیه و فرانسه

❖ مسأله شرق: (خرداد ۱۴۰۴)

در شبه‌جزیره بالکان اقلیت‌های قومی (مانند صرب‌ها و اسلاوها) و اقلیت‌های مذهبی (مانند مسیحیان) زندگی می‌کردند. از قرن هجدهم، همزمان با کاهش قدرت امپراتوری عثمانی، دخالت کشورهای اروپایی در بالکان به بهانه حمایت از این اقلیت‌ها افزایش یافت. این دخالت‌ها که به مسئله شرق معروف شده بود، به‌تدریج به جدایی بالکان از امپراتوری عثمانی انجامید،

به‌طور مثال اتریش اداره بوسنی و هرزگوین را به‌دست گرفت و صربستان و رومانی با اینکه استقلال یافتند ولی تحت نفوذ روسیه بودند. این شرایط باعث شد بحران و کشمکش در بالکان ادامه یابد و یک اتفاق در این منطقه به شروع جنگ جهانی اول منجر شود

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ م)

❖ حادثه شروع جنگ جهانی اول:

قتل ولیعهد اتریش و همسرش درروز ۲۸ژوئن ۱۹۱۴ به دست یک صرب ملی‌گرا در شهر سارایوو مرکز بوسنی

❖ چگونگی شروع جنگ جهانی اول:

پس از قتل ولیعهد اتریش اعلان جنگ اتریش به صربستان - صف‌آرایی اتحاد و اتفاق مثلث به پشتیبانی همدیگر و شروع جنگ جهانی اول

❖ نتیجه جنگ جهانی اول:

جنگ تا سال ۱۹۱۸ به مدت ۴سال ادامه یافت و آتش آن نه‌تنها اروپا بلکه غرب آسیا (خاورمیانه) و برخی مستعمرات را نیز دربرگرفت

❖ بلشویک‌ها: (خرداد ۱۴۰۰)

در بین مارکسیست های معترض روسیه، عده ای که به «بلشویک‌ها» بودند، می گفتند که انجام اصلاحات مورد نظرشان با استفاده از شیوه های مسالمت جویانه و ملایم امکان پذیر نیست و انقلابی بنیادافکن)که طی آن طبقه اشراف از قدرت برکنار می شدند(چاره کار است.

❖ رهبر بلشویک‌ها و شعار آنان: (دیماه ۱۴۰۲)

بلشویکِ ها به رهبری «لنین» توانستند با شعار «صلح، زمین، نان،» «تسلط کارگران بر تولید» و «همه قدرت از آن شوراها» شورشیان را با خود همراه کرده تا جایی که تزار را دستگیر و در نهایت کشتند.

آثار و پیامدهای جنگ

❖ آثار و پیامدهای جنگ جهانی اول:

۱- پیمان صلح ورسای ۲- فروپاشی عثمانی و تغییر نقشه سیاسی در غرب آسیا (خاورمیانه) ۳-تشکیل جامعه ملل ۴- تلفات و خسارت‌های انسانی و اقتصادی

❖ پیمان صلح ورسای: (خرداد ۹۸ – خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۱)

با هدف عقد قرارداد صلح و در کاخ ورسای پاریس پیمان امضا شد. در این میان، پیمانی که با آلمان بسته‌شده اهمیت بیشتری داشت.

۱- مستعمرات آلمان میان متفقین تقسیم شد ۲- بخش‌هایی از خاک این کشور به فرانسه و لهستان واگذار گردید.

۳- آلمانی‌ها ملزم به پرداخت غرامت به دولت‌های متفق شدند ۴- محدود نگه‌داشتن توان نظامی خود شدند.

❖ سیاست عثمانی در جنگ جهانی اول:

با شروع جنگ جهانی اول، دولت عثمانی به متحدین پیوست و هر چند در ابتدا توانست موفقیت‌هایی به دست آورد ولی در نهایت توسط نیروهای متفقین اشغال شد.

❖ فروپاشی عثمانی بعد از جنگ جهانی اول: (خرداد ۱۴۰۲)

به دنبال انقلاب در روسیه، فرصت تقسیم عثمانی برای انگلستان و فرانسه فراهم شد و قبل از پایان جنگ عثمانی را تقسیم کردند.

به موجب آن، کشورهای کنونی ترکیه، عراق، سوریه، اردن، فلسطین، لبنان و عربستان شکل گرفتند. انگلستان سرپرستی عراق، اردن و فلسطین را بر عهده گرفت و لبنان و سوریه تحت سرپرستی فرانسه درآمدند.

❖ تشکیل جامعهٔ ملل: (شهریور ۹۸ - دی ۹۹)

جامعه ملل شکل اولیه سازمان ملل است. پس از جنگ جهانی اول، تشکّلی با عضویت چهل کشور در ژنو سوئیس تأسیس شد تا سلطه قدرت های مستکبر بر دنیا که آن را «صلح و امنیت جهانی» می نامیدند در معرض تهدید قرار نگیرد و رقبای بالقوه و بالفعل آنها توان و مجال قدرت یافتن نداشته باشند.

❖ پیامدهای انسانی و اقتصادی جنگ جهانی اول:

۱- تلفات و مصائب جانی، جسمی و روحی ۲- ویرانی منابع و مراکز اقتصادی، تولیدی و مالی اروپا و دیگر مناطق جهان

۳- بیش از ۹ میلیون نظامی در این جنگ کشته و ده‌ها میلیون نظامی مجروح، اسیر و مفقود شدند.

۴- کشته، مجروح، بیمار و یا آواره شدن میلیون‌ها غیرنظامی در سرتاسر جهان، براثر عملیات جنگی یا اتفاقات ناشی از جنگ مانند کمبود مواد غذایی و شیوع بیماری‌های همه‌گیر

ایران در جنگ جهانی اول

❖ سیاست ایران در مقابل جنگ جهانی اول:

دولت ایران پس از شروع جنگ جهانی اول، اعلام بی‌طرفی کرد اما کشورهای درگیر در جنگ، به‌خصوص روسیه و انگلستان، به بهانه‌های مختلفی آن را نقض کردند.

❖ بهانه روسیه و انگلستان برای لشکرکشی به ایران:

در اوایل جنگ، مأموران و جاسوسان آلمانی در مناطق مختلف ایران به اقداماتی بر ضد دولت‌های اتفاق مثلث دست زدند.

❖ قرارداد ۱۹۱۵:

روسیه و انگلستان قرارداد ۱۹۱۵ ایران را به دو قسمت تقسیم کردند؛ نیمه شمالی متعلق به روسیه و نیمه جنوبی سهم انگلستان شد.

❖ تشکیل دولت موقت ملی:

با نزدیک شدن ارتش روسیه به تهران، شماری از ملیون، شامل برخی از نمایندگان مجلس شورای ملی، وزیران و شخصیت‌های مذهبی، به کرمانشاه مهاجرت نمودند و دولت موقت ملی را در آن شهر تأسیس کردند اما به دنبال شکست سپاه عثمانی از نیروهای اتفاق مثلث، دولت موقت فروپاشید و اعضای آن پراکنده شدند.

❖ مقاومت مردم در مقابل استعمارگان در جنگ جهانی اول: (شهریور ۱۴۰۱)

- ایستادگی مردم و به‌خصوص عشایر در قسمت‌های مختلف ایران مانند فارس، بوشهر و خوزستان، تحت تأثیر فتوای مراجع تقلید در برابر متجاوزان -دلاورمردان تنگستانی، دشتستانی و دشتی به فرماندهی رئیسعلی دلواری

- مردم کازرون به رهبری ناصر دیوان کازرونی

- عشایر عرب خوزستان نیز در «نبرد جهاد» (شهریور ۱۴۰۱)

❖ آثار و نتایج جنگ جهانی اول بر ایران:

۱- موجب قحطی بزرگی شد که درنتیجه آن عده زیادی از هم‌وطنان ما به سبب گرسنگی، سوءتغذیه و بیماری‌های ناشی از آن به طرز دلخراشی جان دادند. ۲- کاهش جمعیت شهرها و مناطق مختلف ایران پس از خاتمه جنگ ۳- ویرانی اقتصادی ۴- تزلزل و بی‌ثباتی دولت مرکزی

۵- تعطیلی مجلس شورای ملی و تضعیف بیشتر نظام مشروطه

قرارداد ۱۹۱۹

❖ قرارداد ۱۹۱۹م:

میان ایران و انگلستان-

هدف انگلستان: تحکیم نفوذ و سلطه پایدار خود و تأمین منافع درازمدتشان در ایران

❖ تصمیمات قرارداد ۱۹۱۹:

۱- اداره امور دارایی و برخی دیگر از ادارات و وزارتخانه‌های ایران در اختیار انگلستان قرار می‌گرفت؛

۲- مسئولیت تجدید سازمان و ایجاد ارتش یکپارچه ایران و تأمین اسلحه و تدارکات آن نیز به افسران انگلیسی داده می‌شد.

۳- متعهد می‌شد که وامی در اختیار دولت ایران قرار دهد تا تحت نظارت کارشناسان انگلیسی هزینه شود.

آیت‌الله سید حسن مدرس یکی از جدی‌ترین مخالفان قرارداد ۱۹۱۹ بود. (خرداد ۱۴۰۲ - شهریور ۱۴۰۲).

درس هفتم: ایران در دوره‌ی حکومت رضاشاه

اهداف انگلستان از تغییر سلطنت در ایران

❖ اهداف انگلستان از تغییر سلطنت در ایران: (ص۹۲ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - دی۹۸ - خرداد ۱۴۰۰ -شهریور ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۰)

۱- خطر انتشار اندیشه های انقلابی کمونیست های روسیه در ایران و به خطر افتادن منافعشان(شهریور۱۴۰۰)

۲- اکتشاف نفت و پی بردن به اهمیت آن در مبادلات جهانی انگلستان سرمایه‌گذاری و طمع‌ورزی وسیعی در بخش‌های جنوبی کشورمان انجام داده بود (دی‌ماه ۱۴۰۰)

۳- ایران در مسیر ارتباطی هندوستان و اروپا قرار داشت و انگلستان می توانست با هزینه کمتری بین این دو منطقه کالا جابه جا کند.

۴- ایران همواره یکی از بازارهای مورد توجه انگلستان برای صدر کلاه بود.

۵- قیام های مستقل مردمی و ترس از پیروز شدن انقلابیون

۶- هزینه هایی که انگلستان برای حضور نیروهایش در ایران و استفاده از نظامیان دست نشانده با هزینه کمتر

۷- عدم حساب روی حکومت قاجار به علت بی کفایتی حکومت قاجار که موجب نفرت مردم از این حکومت شده بود.(خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۳)

۸- بی نتیجه ماندن قرارداد ۱۹۱۹

رضاخان از نخست وزیری تا پادشاهی

❖ مهره‌های کودتای ۱۲۹۹: (دی ۹۸ - دی‌ماه ۹۹)

- سید ضیاالدین طباطبایی(عنصر سیاسی) رضاخان(عنصر نظامی)

❖ چگونگی انجام کودتای سیاه: (دیماه ۱۴۰۲)

ملاقات آیرون ساید در قزوین با رضاخان – هماهنگی وی با اهداف خود- رفتن آیرون ساید به تهران آمد و القا به احمدشاه حرکت نظامی رضاخان به‌سوی تهران، برای حفظ کشور و سلطنت ضروری است. (دیماه ۱۴۰۲)با آماده شدن شرایط، قوای قزاق در بامداد روز سوم اسفند ۱۲۹۹ وارد تهران شدند و بی‌آنکه با مقاومت جدی روبه‌رو شوند، نقاط حساس پایتخت را تسخیر کردند.

❖ نتایج کودتای ۱۲۹۹: (خرداد ۹۹- شهریور ۱۴۰۰ -دی‌ماه ۱۴۰۰)

- نخست وزیری سید ضیاالدین طباطبایی توسط احمدشاه تحت فشار انگلیسی‌ها (خرداد ۹۹ – شهریور ۱۴۰۰ -دی‌ماه ۱۴۰۰)
- انتخاب رضاخان به سردار سپه
- استعفای سیدضیا و رفتن به اروپا
- افزایش قدرت رضاخان در دوران وزارت جنگ

❖ چگونگی تثبیت موقعیت و نخست‌وزیری رضاخان: (دیماه ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۲)

در دوران وزارت جنگ با دسیسه چینی و حمایت انگلستان، موقعیت خود را تثبیت کرد. سرانجام، شاه قاجار و مجلس به ناچار به نخست وزیری او رضایت دادند و به اروپا رفت.

❖ جمهوری‌خواهی رضاخان: (خرداد ۹۸ – دی ۱۴۰۲)

رضاخان پیشنهاد کرد به جای حکومت سلطنتی، نظام «جمهوری» برقرار شود اما مخالفت مدرس و تشویق مردم به مخالفت با رضاخان وی حرف خود را پس گرفت.

❖ مخالفت مدرس با طرح جمهورخواهی رضاخان: (خرداد ۹۹)

آیت‌الله مدرس با شناختی که از رضاخان داشت، این کار را ابزاری برای رسیدن او به قدرت می‌دانست.

❖ اقدامات رضاخان پس از خروج احمدشاه از ایران: (دی ۹۷ - خرداد ۹۸- دی۹۸ - شهریور ۹۸)

رضاخان در غیاب شاه که در اروپا به سر می‌برد، روزبه‌روز موقعیت خود را بیشتر تحکیم می‌کرد و درعین‌حال، می‌کوشید تا با تبلیغاتی گسترده علیه احمدشاه، او را نسبت به سرنوشت مملکت بی‌اعتنا نشان دهد

❖ تصمیم احمدشاه به بازگشت به ایران: (شهریور ۱۴۰۰)

انگلیسی‌ها نزد احمدشاه رفتند و ضمن مبالغه گویی در اوضاع آشفته ایران، صلاح او را در این دانستند که مدتی از رفتن به ایران چشم بپوشد تا رضاخان بتواند امنیت لازم را برای حضورش در کشور فراهم آورد.

❖ چگونگی افزایش محبوبیت رضاخان: (دی‌ماه ۹۷)

۱- سرکوبی شورش خزعل و بعضی شورش‌های پراکنده دیگر

۲- امنیتی که رضاخان به وجود آورده بود،

❖ توقف طولانی احمدشاه در اروپاو تبلیغات طرفداران رضاخان: (دی ۹۷ - خرداد ۹۸ سیل‌زدگان)

هرچه توقف شاه در اروپا بیشتر طول میکشید، تبلیغات طرفداران رضاخان مبنی بر اینکه شاه علاقه ای به سرنوشت ایران ندارد، بیشتر میشد و مردم نیز کم و بیش این نکته را باور می‌کردند

❖ چگونگی به سلطنت رسیدن رضاشاه: (شهریور ۱۴۰۳)

درسال ۱۳۰۴ ش، ماده واحده ای به صورت طرح در مجلس شورای ملی مطرح شد که در آن، خلع قاجاریه از سلطنت و سپردن حکومت موقت به رضاخان خواسته شده بود.

جز چهار تن از نمایندگان مجلس از جمله آیت اللّه مدرس و دکتر مصدق سایر نمایندگان به این طرح رأی مثبت دادند.

«در آذر سال ۱۳۰۴ مجلس مؤسسان پس از شش روز بحث و گفت و گو، رضاخان را به پادشاهی ایران انتخاب و سلطنت را در خانواده او موروثی اعلام کرد.» (شهریور ۱۴۰۳)

ماهیت برخی از اصلاحات و اقدامات رضاشاه

❖ استعمار نو: (خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۳)

آغاز سلطنت پهلوی، درواقع فصل جدیدی از تاریخ ایران است که به «استعمار نو» شهرت دارد.

در استعمار نو، ارتش و تجهیزات نظامی دشمن دیده نمیشود، بلکه مسئولانی که زمام امر را در دست دارند وابسته به قدرتهای مستکبر بوده و اقتصاد، فرهنگ و جامعه را به گونهای معماری میکنند که منافع استعمارگران را تأمین کند.

کلیدواژه: دیده نشدن ارتش و تجهیزات دشمن ـ وابستگی مسئولان به قدرتها ـ تأمینکنندهٔ منافع اقتصادی و فرهنگی استعمارگران

❖ اصلاحات و اقدامات رضاشاه: (خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹)

۱- ایجاد ارتش منظم ۲- تغییرات در شیوه اداره کشور ۳- احداث خط آهن سراسری ۴- اسکان عشایر ۵- انباشت سرمایه شخصی ۶-یک‌شکل کردن لباس‌ها و کشف حجاب

❖ ایجاد ارتش منظم: (خرداد ۹۹ - دی‌ماه ۱۴۰۱)

اقدامات: گسترش و تقویت ارتش وپلیس- اجباری کردن خدمت سربازی- اختصاص بخش عمده ای از مالیات هر ساله خرید تجهیزات وسلاح جنگی

❖ نتایج ایجاد ارتش منظم (پیامدهای قوی‌تر شدن ارتش در دورهٔ رضاشاه): (شهریور ۱۴۰۴)

هرچه ارتش قوی تر شد، قدرت رضاشاه برای سرکوب قیام ها و مخالفان حکومت هم افزایش یافت، در نتیجه - فضای رعب و وحشت بیشتری ایجاد شد و زمینه برای اجرای تصمیمات دستگاه حاکم فراهم گشت.

❖ اصلاحات در اداره کشور (تغییرات ایجاد شده در شیوهٔ اداره کشور توسط رضاشاه): (شهریور ۱۴۰۴)

- افزایش تعداد وزارتخانه‌ها و بازسازی آنها

- ساماندهی ثبت احوال و اسناد، نهادهای آموزشی، ادارات دولتی و دادگستری

❖ تبدیل رضاشاه به مستبدی خودکامه : (شهریور ۱۴۰۰)

با نادیده گرفتن اصول مشروطه و بی احترامی به مجلس و قوانین آن، به راحتی تصمیمات فردی خود را به اجرا در می آورد و تبدیل به مستبدی خودکامه شد.

❖ رضاشاه مسیر شمالی ـ جنوبی راه‌آهن سراسری ایران را بر مسیر شرقی ـ غربی ترجیح داد: (خرداد ۱۴۰۳ یا (احداث راه آهن سراسری: ص۹۶ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹)

مسیر شرقی ـ غربی راه آهن می توانست دسترسی زمینی به هندوستان را برای دشمنان انگلستان تسهیل کند و این با منافع آن کشور در شرق در تضاد بود.احداث مسیر شمال جنوب، دسترسی انگلستان به منابع نفتی در مناطق شمال ایران و انتقال آن به خلیج فارس(برای حمل به اروپا) را آسان می نمود. در ضمن در صورت پیشروی روس ها در شمال ایران، انگلیسی ها می توانستند نیروهای خود را به سرعت به شمال بفرستند و مانع نفوذ آنها شوند.

❖ اسکان عشایر: (خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - خرداد ۹۹ - دی ۹۹- دیماه ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۱ – شهریور ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۲ - شهریور ۱۴۰۴)

یکی از اقدامات رضاشاه بود که با هدف مهار کردن نیروی رزمی عشایرانجام گرفته بود، اما این کارموجب کاهش رونق دامداری و وابستگی کشور از نظر دامی به بیگانه شد.

❖ ترفند رضاشاه برای یک شکل کردن لباس مردم ایران و برداشتن حجاب بانوان : (دیماه ۱۴۰۰)

تمدن و تجدد و و مبارزه با کهنه پرستی

❖ سفر رضاشاه به ترکیه و مبارزه با سنت‌های اسلامی: : (خرداد ۹۸ - شهریور ۹۹ - دی ۹۹- دیماه ۱۴۰۰- شهریور ۱۴۰۱ - –دیماه ۱۴۰۳)

به تصور رضاشاه مهم‌ترین راه پیشرفت و توسعه کشور تقلید از غرب و اشاعه فرهنگ غربی است. پس از مسافرت به ترکیه و آشنایی با آتاتورک، رئیس‌جمهور آن کشور، به تقلید از او به مبارزه با همه سنت‌های اسلامی پرداخت.

❖ اقدامات رضاشاه برای تضعیف روحانیت: (خرداد ۱۴۰۱ – شهریور ۱۴۰۲- خرداد ۱۴۰۴)

۱-روحانیون نیز لباس‌های مخصوص خود را کنار بگذارند. ۲- به دستور وی، دفترخانه‌های شرعی تعطیل شدند ۳- دخالت روحانیون در مسائل اجتماعی اکیداً ممنوع اعلام شد. ۴- عزاداری سیدالشهدا قدغن شد ۵- از انجام پذیرفتن بسیاری از آداب مذهبی به‌شدت جلوگیری به عمل آمد.

شهادت آیت‌الله مدرس

❖ رضاشاه و مدرس: (خرداد و شهریور و دی ۹۸ - خرداد ۹۹ – شهریور و دی ۹۹ – دی ۱۴۰۲)

در دوران نخست‌وزیری رضاخان و پس از به سلطنت رسیدن او، یگانه دشمن سرسخت و جدی وی مدرس به شمار می‌رفت. رضاشاه به دلیل ترس از مخالفت های آیت الله مدرس این روحانی را به خواف تبعید کرد و پس از مدت کوتاهی، در ۱۰ آذر ۱۳۱۶ او را در کاشمر مسموم کردند و به شهادت رساندند.

رضاشاه و سیاست گرایش به آلمان

❖ تقویت آلمان توسط انگلستان پس از جنگ جهانی اول : (علت گشودن درهای کشور ایران به روی سرمایه‌های آلمانی : (دی ۹۷ و ۹۸- دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۲ - خرداد ۱۴۰۴)

هم‌زمان با آغاز سلطنت رضاشاه، انگلیسی‌ها تصمیم گرفتند با تقویت کشور آلمان که همچنان گرفتار مصائب جنگ جهانی اوّل بود، کمی از مشکلات اقتصادی کشور یادشده بکاهند و با این همکاری، مانع از افتادن آلمانی‌ها به دام کمونیسم شوند.

ازنظر انگلیسی‌ها، در آن شرایط، بهترین راه مساعدت به آلمان این بود که سیاستمداران انگلیسی به رؤسای کشورهای تحت سلطه خویش دستور دهند تا امکان فعالیت‌های تجاری و صنعتی آلمان را در این کشورها فراهم سازند؛ به همین دلیل، رضاشاه درهای کشور ایران را به روی سرمایه‌های آلمانی گشود.

درس هشتم: جنگ جهای دوم و جهان پس از آن

جهان در فاصله ی دو جنگ بزرگ

❖ مسائل و مشکلات جهان در فاصله دو جنگ: (شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - خرداد ۱۴۰۲)

۱- صلح ناپایدار و ناخشنودی از قراردادهای صلح ورسای ۲- ضعف جامعه ملل ۳- بحران اقتصادی ۴- ظهور حکومت‌های خودکامه تک‌حزبی و نظامی‌گرا.

صلح ناپایدار

❖ معاهده ورسای (صلح ناپایدار) زمینه بروز جنگ جهانی دوم را فراهم کرد: (خرداد ۱۴۰۳)

ـ این قرارداد به هیچ عنوان داوطلبانه و اختیاری نبود، بلکه قراردادی میان کشورهای شکست خورده (اتحاد مثلث) و کشورهای پیروز بود که طی آن طرف شکست خورده برای فرار از نابودی و به اجبار، آنچه طرف پیروز میگفت را پذیرفت.

ـ دولتهای پیروز (متفقین) تمام تقصیرها را متوجه آلمان نمودند و با تنبیه این کشور به روشهای مختلف زمینه های نارضایتی و بروز جنگ جهانی دوم را فراهم کردند

ضعف جامعه ملل

❖ دلایل ضعف جامعه ملل بعد از جنگ جهانی اول: (دی ۹۷ - شهریور۹۹ -شهریور ۱۴۰۰- دی‌ماه ۱۴۰۰- شهریور ۱۴۰۱ - دیماه ۱۴۰۲ -شهریور ۱۴۰۲ - شهریور ۱۴۰۳)

۱- فاقد قدرت کافی برای تحقق این هدف بود و تصمیماتش ضمانت اجرایی لازم را نداشت.

۲- حضور نداشتن برخی از کشورها در این نهاد بین‌المللی از جمله آمریکا و خروج ژاپن، آلمان و ایتالیا و نیز اخراج شوروی از جامعه ملل

بحران اقتصادی

❖ برخی از کشورها، مانند انگلستان، چگونه پس از جنگ جهانی اول دچار بحران اقتصادی نشوند:

به اتکای منابع خود و ثروت مستعمراتشان

❖ علت وضعیت وخیم شرایط اقتصادی آلمان در نخستین سال‌های پس از جنگ جهانی اول: (دی‌ماه ۱۴۰۰- خرداد ۱۴۰۲)

زیرا علاوه بر خرابی‌های حاصل از جنگ، مستعمراتش را ازدست‌داده و محکوم‌به پرداخت غرامت‌های سنگین شده بود.

❖ مهم‌ترین عامل در روی کار آمدن حکومت‌های خودکامه و تک‌حزبی:

مسائل و مشکلات اقتصادی

❖ وضعیت آمریکا پس از جنگ جهانی اول:

ایالات متحده که اقتصادش در جنگ کمتر آسیب دیده بود، اقدام به اعطای وام به دیگر کشورها، از جمله آلمان، کرد اما ناگهان خود گرفتار بحران و رکود اقتصادی عظیمی شد

شوروی استالینی

❖ برنامه‌های اقتصادی و فرهنگی استالین:

۱- اجرای طرح اشتراکی کردن مزارع کشاورزی

۲- اجرای برنامه‌ای را باهدف صنعتی کردن سریع کشور

❖ اساس برنامه صنعتی استالین: (شهریور ۱۴۰۳)

بر تولید کالاهای سرمایه ای و سلاح های جنگی - با اجرای این برنامه، تولید ماشین‌آلات صنعتی، نفت، برق، فولاد و زغال‌سنگ به طرز فوق‌العاده‌ای افزایش یافت.

❖ سیاست خارجی استالین در روسیه: (شهریور ۱۴۰۰)

- حکومت استالین در عرصه خارجی به دنبال گسترش مرزها و تسلط بر برخی کشورها و سرزمین های اروپای شرقی بود.

- با وجود بی‌اعتمادی و دشمنی ای که میان شوروی و آلمان وجود داشت، دو کشور با یکدیگر پیمان عدم تجاوز امضا کردند(۱۹۳۹م). (شهریور ۱۴۰۰ - دیماه ۱۴۰۲)

نمونه سوال نهایی(مقایسه‌ای)

❖ شباهت های سیاست خارجی استالین در روسیه و هیتلر در آلمان و موسولینی در ایتالیا : (دی ۹۷- خرداد ۹۸- دی ۹۸- دی۹۹)

استالین در روسیه به دنبال گسترش مرزها و تسلط بر برخی کشورها و سرزمین ها ی اروپای شرقی بود. هیتلر در آلمان علاوه بر بستن پیمان دو

و چند جانبه با برخی کشورها، برنامه های توسعه طلبانه سرحدی و سرزمینی خود را پیش بردند(استالین گسترش مرزها، تسلط بر برخی کشورهای اروپایی) – هیتلر بستن پیمان ها و برنامه توسعه طلبی مرزها

در بُعد روابط خارجی، موسولینی سودای احیای دوباره امپراتوری روم باستان و تسلط بر دریای مدیترانه و شمال آفریقا را در سر می‌پروراند

به قدرت رسیدن فاشیست‌ها در ایتالیا

❖ فاشیسم: (خرداد ۹۹- دی ۹۹- خرداد ۱۴۰۱)

فاشیست ها یک گروه ملی گرای افراطی در ایتالیا بودند که می خواستند دولت تک حزبی قدرتمند و متمرکزی در این کشور ایجاد کنند.

❖ رهبر حزب فاشیست ایتالیا: (دی‌ماه ۱۴۰۰)

رهبر این حزب روزنامه‌نگار و سیاستمدارِ به نام بنیتو موسولینی بود

❖ چرا تا قبل از وقوع جنگ جهانی دوم ،مردم ایتالیا شیفته موسولینی بودند ؟ (شهریور ۹۹)

چون موسولینی در ایتالیا تا حدود زیادی به وعده های خود در باره کاهش بیکاری و تورم و پایان دادن به اعتصاب‌ها عمل کرد . و مردم از اینکه کشورشان در ردیف قدرتها بزرگ قرار گرفته بود به خود می‌بالیدند.

❖ سیاست خارجی موسولینی:

سودای احیای دوباره امپراتوری روم باستان و تسلط بر دریای مدیترانه و شمال آفریقا ازجمله تجاورز به اتیوپی در راستای همین هدف بود.

ظهور هیتلر در آلمان

❖ علت نارضایتی آلمان‌ها پس از جنگ جهانی اول :

به سبب امضای پیمان تحقیرآمیز ورسای و گسترش رکود و بیکاری

❖ آلمان در نخستین سال های پس از جنگ جهانی اول شرایط اقتصادی وخیمی داشت: (دیماه ۱۴۰۰)

زیرا آلمان علاوه برخرابی های حاصل از جنگ، مستعمراتش را از دست داده و محکوم به پرداخت غرامت های سنگین شده بود

❖ نازی: (خرداد ۹۹- دی ۹۹ – خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۴)

نازی ها در آلمان قدرت گرفتندآنان همچون فاشیست ها، ملی گرایانی افراطی و نژادپرست بودند و دولت تک حزبی ایجاد کردند.

❖ هیتلر پس از به دست گرفتن زمام امور در آلمان در بُعد نظامی: (شهریور ۹۹)

هیتلر ارتش و تشکیلات نظامی را گسترش داد و به سلاح‌های و فناوری‌های پیشرفته جنگی مجهز کرد.

❖ گشتاپو: (خرداد ۱۴۰۰ – دی‌ماه ۱۴۰۰ – شهریور ۱۴۰۲- دیماه ۱۴۰۲)

به سازمان پلیس مخفی مخوف آلمان که به دستور هیتلر و برای تأمین امنیت داخلی این کشورتشکیل شده بود، گشتاپو می گفتند.

❖ سیاست خارجی هیتلر:

در بُعد روابط خارجی، نازی ها به رهبری هیتلر علاوه بر بستن پیمان‌های دو و چندجانبه با برخی کشورها، برنامه‌های توسعه‌طلبانه سرحدی و سرزمینی خود را به پیش بردند. هیتلر عقیده داشت که آلمان برای به دست آوردن فضای حیاتی، باید سرزمین‌هایی را در اروپا فتح کند.

نمونه سوال مقایسه‌ای نهایی

❖ مقایسه نازی و فاشیسم: (خرداد ۹۹- دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۱)

فاشیست ها یک گروه ملی گرای افراطی در ایتالیا بودند که می خواستند دولت تک حزبی قدرتمند و متمرکزی در این کشور ایجاد کنند. نازی ها در آلمان قدرت گرفتندآنان همچون فاشیست ها، ملی گرایانی افراطی و نژادپرست بودند و دولت تک حزبی ایجاد کردند.

توسعه‌طلبی نظامی ژاپن

❖ انقلاب میجی:

❖ در پی اصلاحات موسوم به «انقلاب میجی»، در نیمه دوم قرن ۱۹ حکومتی کاملاً مرکزی در ژاپن برپاشد.

❖ اوضاع اقتصاد ژاپن در فاصله دو جنگ جهانی اول و دوم(شکوفایی اقتصاد ژاپن پس از جنگ جهانی اول): (خرداد ۱۴۰۳)

در مقایسه با انگلستان، فرانسه و آلمان زیان عمده‌ای متحمل نشد. اقتصادش در سال های پس از جنگ هم‌چنان شکوفا بود -اقتصادش در سال‌های پس از جنگ هم‌چنان شکوفا بود. ازآنجاکه اقتصاد ژاپن وابسته به واردات مواد خام بود، رشد صنعتی این کشور باقدرت نظامی و دریانوردی ارتباط تنگاتنگی داشت.

❖ اوضاع ژاپن در فاصله دو جنگ جهانی اول و دوم: (شهریور ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۰۱)

- نظامیان هدایت سیاست داخلی و خارجی ژاپن را در اختیار گرفتند. - لشکرکشی به به کشورهای همسایه ازجمله چین - خروج از جامعه ملل - تشکیل دولت‌های محور به همراه آلمان و ایتالیا

❖ علت شکوفا شدن اقتصاد ژاپن پس از جنگ جهانی اول:

ازآنجاکه اقتصاد ژاپن وابسته به واردات مواد خام بود، رشد صنعتی این کشور باقدرت نظامی و دریانوردی ارتباط تنگاتنگی داشت.

❖ دولت‌های محور پیش از جنگ جهانی دوم: (خرداد ۱۴۰۰)

۱- ایتالیا۲- آلمان۳- ژاپن

جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹ - ۱۹۴۵ م)

❖ حادثه شروع جنگ جهانی دوم:

یورش برق‌آسای ارتش آلمان به لهستان در اول سپتامبر ۱۹۳۹ / شهریور ۱۳۱۸

❖ مهمترین دستاورد ارتش آلمان نازی در جنگ جهانی دوم: (شهریور ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۰)

شکست و اشغال فرانسه

❖ روش شوروی برای مقابله با آلمان در جنگ جهانی دوم: ص۱۰۶

قدرت نظامی نیروهای شوروی در حدی نبود که بتوانند آلمانی‌ها را شکست دهند؛ پس عقب‌نشینی کرده و در سر راه خود مزارع و آذوقه‌ها را سوزاندند تا دشمن نتواند از آنها استفاده کند.

❖ ورود آمریکا به جنگ جهانی دوم: (شهریور ۱۴۰۰- خرداد ۱۴۰۱)

آمریکا تا آن زمان به طور رسمی در جنگ بیطرف بود اما در عین حال به انگلستان و فرانسه کمکهای مالی و تدارکاتی می‌کرد. (شهریور ۱۴۰۰)

در دسامبر ۱۹۴۱ناوگان آمریکا در اقیانوس آرام مورد حمله ژاپنی‌ها قرار گرفت و با این اتفاق آمریکا رسما به متفقین پیوست. (خرداد ۱۴۰۱)

پایان جنگ

❖ دادگاه نورنبرگ:

❖ نیروهای متفقین تعدادی از فرماندهان و سران حکومت نازی را نیز دستگیر و سپس در دادگاه نورنبرگ به‌عنوان جنایتکار جنگی محاکمه و مجازات کردند.

❖ بمباران اتمی ژاپن:

❖ دولت آمریکا دو شهر هیروشیما و ناگاساکی ژاپن را برای اولین بار در تاریخ، با بمبهای اتمی ویران کرد

آثار و نتایج جنگ

❖ خاتمه رسمی جنگ: (دیماه ۱۴۰۲)

با سقوط برلین و اعلام تسلیم از سوی ژاپن، جنگ جهانی دوم به طور رسمی خاتمه یافت.

جهانی دوم مُهلک‌ترین و مخرب‌ترین رویداد در تاریخ بشر است.

❖ آثار و پیامدهای جنگ جهانی دوم: (دی ۹۸ - خرداد ۹۹- شهریور ۹۹ - شهریور ۱۴۰۲)

۱- کشته شدن حدود ۴۰ تا ۵۰ میلیون نفر انسان براثر این جنگ، تلفات روسیه و آلمان در این جنگ بیش از سایر کشورها بود.

۲- آسیب دیدن بسیاری از کشورهای اروپایی و برخی از کشورهای جنوب شرقی آسیا

۳- آمریکا پس از این جنگ مؤسسات و سازمان های بین المللی متعددی را در بخش های مختلف (مانند روابط بین الملل، امنیت و اقتصاد) تأسیس یا تقویت کرد تا از نظم نوینی که بر جهان حاکم شده بود، محافظت کنند.

❖ نکته مهم:

ظهور انقلاب اسلامی ایران (۱۹۷۹) اولین ضربه‌کاری به نظم جدید آمریکایی در جهان است.

ایران در جنگ

❖ سیاست ایران در جنگ جهانی دوم: (خرداد ۹۸ –خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹)

وقتی جنگ جهانی دوم درگرفت، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد.

❖ علت اتحاد انگلستان و شوروی در مقابل ایران: (خرداد ۱۴۰۳)

۱- حفاظت از منابع نفت باکو برای روس‌ها و منابع نفت جنوب ایران برای انگلیسی‌ها

۲- خاک ایران مناسب ترین مسیر برای رساندن کمک‌های تسلیحاتی و تدارکاتی متفقین به نیروهای شوروی بود.

❖ علت هجوم نیروهای شوروی و انگلستان به ایران در شهریور ۱۳۲۰: (شهریور ۹۸- دیماه ۱۴۰۱)

درحالی‌که ارتش آلمان در خاک شوروی به‌سوی ایران پیشروی می‌کرد، دولت‌های شوروی و انگلستان از حکومت ایران خواستند که آلمانی‌ها را اخراج کند و به اقدامات خصمانه علیه هیتلر دست بزند. چون حکومت رضاشاه به این درخواست توجهی نکرد، نیروهای شوروی و انگلستان در سوم شهریور ۱۳۲۰ (اوت ۱۹۴۱) ایران را اشغال کردند.

❖ نقش ایران در جلوگیری پیشروی ارتش آلمان در شوروی در جنگ جهانی دوم : (خرداد ۱۳۹۹-خرداد ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۱)

کمکهای تدارکاتی و تسلیحاتی انگلستان و آمریکا، که از طریق خاک ایران به آنها می رسید، پیشروی نیروهای آلمانی را متوقف کردند.

❖ نقش ایران برای متفقین در جنگ جهانی دوم: (خرداد ۱۳۹۹-خرداد ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۱)

ایران پُلی برای پیروزی متفقین در جنگ بود و بدون استفاده از ظرفیت ایران، سرنوشت جنگ تغییر می‌کرد.

❖ سرنوشت رضاشاه پس از اشغال ایران: (دیماه ۱۴۰۲)

پس از اشغال ایران رضاشاه استعفانامه را نوشت و به جزیره موریس تبعید شد

جهان پس از جنگ جهانی دوم

❖ علت همکاری آمریکا و شوروی در جنگ جهانی دوم:

جلوگیری از گسترش قدرت آلمان و مقابله با متحدین در جنگ.

❖ توافق‌های سران متفقین پس از جنگ جهانی دوم:

۱-شوروی تسلط سیاسی نظامی خود را بر اروپای شرقی اعمال کرد.

۲- آلمان نیز به دو بخش شرقی و غربی تقسیم شد؛ روس‌ها نیمه شرقی و سایر دولت‌های متفق نیمه غربی آن را تحت سلطه خود گرفتند.

۳- بازماندگان جنگ مانند آلمان و ژاپن از داشتن نیروی نظامی مقتدر و مستقل محروم ماندند و اقتصاد و فرهنگ آنها نیز تحت نفوذ فاتحان جنگ قرار گرفت.

عصر جنگ سرد

❖ تقسیم جهان بعد از جنگ جهانی دوم: (دیما ۹۹ – خرداد ۱۴۰۱ - دی ۱۴۰۱- شهریور ۱۴۰۴)

اصطلاح بلوک غرب و بلوک شرق در این شرایط رایج شد. آمریکا و هم پیمانانش که دارای نظام سرمایه داری بودند » بلوک غرب « و شوروی و کشورهای اقماری آن به همراه کشورهایی که نظام کمونیستی بر آنها حاکم بود)مانند چین و کره شمالی)، «بلوک شرق» نامیده می شدند.

❖ روش‌های رویارویی شوروی و آمریکا در دوران جنگ سرد: (شهریور۹۸ - خرداد ۹۹ - شهریور۹۹ - دی۹۹)

علمی، صنعتی، توسعه تکنولوژی، تجهیزات نظامی، فناوری جاسوسی و حتی ورزش و صنعت مُد - برقراری اتحادها و پیمان های سیاسی ـ نظامی – جنگ‌های نیابتی

❖ جنگ سرد:

بین شوروی و آمریکا هرگز رویارویی نظامی و جنگ مستقیم اتفاق نیفتاد، ولی رقابت و تنش‌های مکرر رقابت‌ها و تنش‌های مکرر(مانند ساخت دیوار برلین) و جنگ‌های نیابتی(جنگ کره و ویتنام) باعث شد که از این دوران، تحت عنوان جنگ سرد یاد کنند.

❖ عوامل فروپاشی شوروی:

مشکلات اقتصادی و سیاسی در اتحاد جماهیر شوروی به مرور زمان اعتراضات مردمی را افزایش داد و بلوک غرب نیز با استفاده از دستگاه رسانه ای خود به آنها دامن می زد.

تحولات شرق آسیا

❖ عوامل موفقیت ژاپن پس از جنگ جهانی دوم :

❖ قانون اساسی جدید آن کشور، دموکراسی را تقویت و قدرت سیاسی را از اختیار امپراتور و فرماندهان نظامی خارج کرد و به نمایندگان منتخب ملت سپرد. ژاپنی‌ها نیز با سخت‌کوشی و برنامه‌ریزی دقیق به موفق‌ترین قدرت پیشرو اقتصادی در جهان تبدیل شدند.

❖ تأسیس جمهوری خلق چین:

پس از شکست و تسلیم ژاپن، جنگ داخلی در چین میان ملی‌گرایان و کمونیست‌ها شدت گرفت. در این میان، آمریکا از ملی‌گرایان و شوروی از کمونیست‌ها پشتیبانی می‌کردند. سرانجام، کمونیست‌ها به رهبری مائو بر ملی‌گراها پیروز شدند و جمهوری خلق چین را تأسیس کردند.

❖ قیام‌های استقلال‌طلبی: (خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۹۹)

در هندوستان حزب کنگره ملی به رهبری مهاتما گاندی انگلستان فرسوده و زخم‌خورده از دو جنگ جهانی، به ناچار تسلیم کرد (۱۹۴۷ م) (شهریور ۹۹) جنبش‌های استقلال طلبانه در جنوب شرقی آسیا و قاره آفریقا عمدتاً به نحو مسالمت‌آمیزی به وقوع پیوستند.

رژیم غاصب اسرائیل؛ چالش جهان معاصر

❖ صهیونیست‌ها:

گروهی یهودیان که از اواخر قرن نوزدهم، ایده اشغال سرزمین فلسطین و تأسیس حکومتی یهودی به شیوه استعماری را دنبال می‌کردند.

❖ دلایل اهمیّت فلسطین: (خرداد ۱۴۰۳)

۱- مهد ادیان الهی و محل زندگی بسیاری از پیامبران واقع شدن اماکن مقدس بسیاری درآن به همین دلیل کانون توجه بسیاری از مردم جهان ازجمله مسلمانان، مسیحیان و یهودیان است (خرداد ۱۴۰۳)

۲- محل تقاطع و لولای سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا و گذشتن راه های ارتباطی زمینی این سه قاره از این منطقه

۳- دستیابی صهیونیست ها به قلب دنیای اسلام یعنی فلسطین، باعث تداوم سلطه استعمارگران بر دنیای اسلام . (شهریور ۱۴۰۰)

۴- عبور یکی از مهم ترین آبراه های جهان از این منطقه و ارتباط بین غرب و شرق و رفت و آمد تعداد زیادی کشتی و جابجایی کالا

❖ زمینه تشکیل دولت اسراییل:

در ابتدای قرن بیستم، فلسطین تحت حاکمیت عثمانی قرار داشت.

با آغاز جنگ جهانی اول و تضعیف عثمانی، نامه بالفور وزیر خارجه وقت انگلیس به یکی از سران صهونیسم و وعده حمایت از تشکیل یک دولت یهودی در فلسطین-(خرداد ۱۴۰۱ – دی ۱۴۰۱)

در دوران قیمومیت انگلستان بر فلسطین در سال های پس از جنگ جهانی اول و اجرای سیستم برده‌دار استعمارگران با هدف کمک به مردم فلسطین

❖ اقدامات انگلستان در دوران قیمومت برای تسهیل زمینه مهاجرت صهیونیستها و تشکیل حکومت توسط آنها:

۱-تشویق و تسهیل مهاجرت یهودیان به فلسطین

۲- تسهیل خرید زمین و تصرف املاک توسط مهاجران یهودی : فراهمَ کردن زمینه خرید زمین از ملاکان غیربومی و حتی تصرف زمین‌های عمومی

۳- حمایت از تأسیس سازمان‌های اجتماعی، اقتصادی و امنیتی یهودی

۴- آموزش و تجهیز نظامی مهاجران صهیونیست: ارتش انگلستان گروه‌های نظامی صهونیست‌ها آموزش می‌دیدند در خالی که فلسطینی‌ها از حمل سلاح منع بودند.

❖ وقایعی که به تشکیل دولت صهونیسم کمک کرد:

۱- کشتار یهودیان توسط نازی‌ها و رژیم‌های فاشیستی در اروپا در جریان جنگ جهانی دوم(در عرصه بین‌الملل به عنوان هلوکاست) ایجاد زمینه مهاجرت یهودیان به فلسطین با تبلیغات این وقایع

۲- پایان قیمومت انگلستان بر فلسطین به بهانه تضعیف نظامی و اقتصادی پس از جنگ جهانی اول و اداره واگذاری آن به سازمان ملل و صدور قطعنامه توسط سازمان ملل و تقسیم فلسطین به دو کشور عربی و یهودی

قطعنامه پیشنهادی بود نه اجرایی اما برای یهودیان مبنای مشروعیت بود و از آن استقبال کردند

❖ اقدامات صهونیست‌ها پس از تصویب قطعنامه سازمان ملل:

۱- حملات گسترده صهیونیست‌ها علیه فلسطینیان و اعراب کشورهای همسایه حامی فلسطین که در نتیجه هزاران فلسطینی کشته، صدها روستا و شهرک ویران و آواره شدن نیمی از جمعیت بومی فلسطین

۲- اعلان تشکیل اسراییل در سال ۱۳۴۸ در فضای ترس و ارعابی ایجاد شده توسط توسط صهونیست‌ها «در حافظه تاریخی فلسطینیان به عنوان (روز نکبت)شناخته می شود»

۳- اشغال کامل یا محاصره نظامی فلسطین در دهه‌های بعد توسط اسراییل

۴- محروم شدن مردم فلسطین از ابتدایی‌ترین حقوق انسانی خود، از جمله مالکیت زمین، آزادی رفت وآمد و حق تشکیل حکومت مستقل

۵- اختلال در زندگی روزمره فلسطینیان با شهرکسازی‌های غیرقانونی، ایست‌های بازرسی گسترده و اعمال مکرر خشونت از سوی ارتش اسراییل(مجمع عمومی سازمان ملل، در یکی از قطعنامه‌های خود، صهیونیسم و دولت اسرائیل را مصداق نژادپرستی و تبعیض نژادی اعلام کرد)

❖ مقاومت در لبنان:

ظهور جنبش مقاومت مردمی «حزب‌اللّه» با الهام از انقلاب اسلامی ایران و اخراج کامل اسراییل در سال ۲۰۰۰ از لبنان و نخستین شکست نظامی اسرائیل در برابر یک نیروی مقاومت مردمی

❖ تأثیرات عمیق حزب‌الله لبنان بر معادلات منطقه:

۱- درهم شکستن افسانه شکست‌ناپذیری ارتش اسرائیل ۲- ارائه‌ی لگویی عملی برای دیگر جنبشهای مقاومت در منطقه

۳- مؤثر واقع شدن استراتژی مقاومت مردمی و پایدار در بلندمدت

درس نهم: نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران

نفت و اهمیت آن

❖ اهمیت فوق‌العاده نفت در یکصدسال اخیر: (خرداد ۹۸ - خرداد۹۹)

❖ (تأثیر مثبت داشته است. (اقتصاد کشور را متحول کرد) ثیر منفی داشت (استعمارگران نظرشان به ایران جلب شد) اشاره به تأثیر مثبت یا منفی کافی است.

تاریخچهٔ کشف و استخراج نفت ایران

❖ قرارداد دارسی: (دیماه ۹۷-شهریور ۱۴۰۰-خرداد ۱۴۰۲- شهریور ۱۴۰۲)

- در زمان مظفرالدین شاه، امتیاز کشف و استخراج نفت و گاز در سرتاسر ایران به مدت ۶۰ سال به یک سرمایه‌دار انگلیسی به نام ویلیام ناکس دارسی واگذار شد(۱۲۸۰ ش/ ۱۹۰۱ م)
- در مقابل، او تعهد کرد که ۲۰ هزار لیره نقد، ۲۰ هزار لیره به شکل سهام و ۱۶ درصد سود خالص سالانه به دولت ایران پرداخت کند.
- فوران نخستین حلقه چاه نفت در منطقه مسجدسلیمان (دی‌ماه ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۲- شهریور ۱۴۰۲)
- تشکیل شرکت جدید نفت پارس و انگلیس

❖ اقدامات شرکت نفت پارس و انگلیس:

۱- این شرکت چاه های زیادی در منطقه مسجد سلیمان حفر کرد

۲-خط لوله ای هم از آنجا تا آبادان کشید.

❖ دستاورتشکیل شرکت نفت پارس انگلیس و خرید ۵۱ سهام آن برای دولت انگلیس: (شهریور ۱۴۰۳)

این شرکت به بازوی پرقدرت اقتصادی و سیاسی دولت انگلیس تبدیل شد و زمینه اعمال نفوذ و مداخله بیشتر انگلیسی‌ها را در ایران فراهم آورد

❖ دستاور امضای قرارداد ۱۳۱۲(۱۹۳۳) برای ایران: (خرداد ۱۴۰۴)

۱- افزایش سهم ایران نسبت به قرارداد قبلی

۲- محدود شدن منطقه جغرافیایی قرارداد به میدان های نفتی شناخته شده جنوب کشور

۳-افزوده شدن ۳۰ سال به مدت قرارداد

اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران پس از شهریور ۱۳۲۰

❖ اقدامات نیروهای متفقین در شهریور ۱۳۲۰: (شهریور ۱۴۰۴)

۱- برکناری و تبعید رضاشاه از کشور

۲- به‌دست گرفتن مستقیم راه‌های اصلی خلیج‌فارس به مرزهای شوروی و حفاظت از چاه‌ها و تأسیسات نفت جنوب

۳- بازداشت شخصیت‌های ایرانیِ هوادار دولت‌های محور و تعدادی از آلمانی‌های فعال در ایران

❖ علل بروز قحطی، بیماری و نابسامانی‌های اقتصادی و اعتراض‌های خیابانی متعددی در شهرهای مختلف کشور پس از شهریور ۱۳۲۰:

با وجود آنکه دولت‌های اشغالگر تعهد کرده بودند که آذوقه و غله مورد نیاز مردم ایران را نیز تأمین کنند اما کمبود و گرانی مواد غذایی و به ویژه نان در زمان جنگ جهانی دوم موجب اعتراض‌های خیابانی شد.

❖ به قدرت رسیدن محمدرضاشاه و اقدامات وی در ابتدای سلطنتش برای تحکیم قدرتش: (شهریور ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۲)

۱- در مجلس شورای ملی سوگند خورد که مطابق قانون اساسی به عنوان یک پادشاه مشروطه، فقط سلطنت کند نه حکومت.

۲-در اختیار دولت گذاشتن املاک تصرف شده پدرش و بازگرداندن آن‌ها به صاحبانشان

۳- اطمینان دادن به مراجع تقلید مبنی عدم محدود یا ممنوع کردن حجاب.

زمینه‌های نهضت ملی شدن نفت

❖ رقابت شوروی و آمریکا بر سر نفت:

در خارج از محدوده قرارداد ۱۳۱۲ ش/ ۱۹۳۳ م ایران و انگلیس قرار داشتند، از جمله نفت شمال، به شدت با هم رقابت می‌کردند.

❖ سیاست موازنه منفی و موازنه‌ی مثبت: (دی ۹۷ - خرداد و شهریور و دی ۹۸ -شهریور ۹۹ - شهریور۱۴۰۰ – شهریور ۱۴۰۱- شهریور ۱۴۰۲ – شهریور و دی ۱۴۰۳)

- تصویب طرحی در مجلس شورای ملی(دوره چهارده) به پیشنهاد دکتر محمد مصدق:
- موازنه منفی به معنی ایستادگی در برابر امتیازخواهی دولت‌های سلطه‌جو در برابر
- موازنه مثبت تسلیم شدن در برابر قدرت‌های بزرگ و اعطای امتیاز به آن‌ها را توصیه می‌کرد.

❖ علت امتیاز نفت شمال را به شوروی:

پس از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی نمیخواست بدون گرفتن امتیاز، نیروهایش را از ایران خارج کند.

سیاست موازنه‌ی منفی

❖ رقابت شوروی و آمریکا بر سر نفت:

رقابت برای کسب امتیاز استخراج نفت در خارج از محدوده قرارداد ۱۳۱۲ ش/ ۱۹۳۳ م ایران و انگلیس از جمله نفت شمال

❖ سیاست موازنه منفی و موازنه‌ی مثبت: (دی ۹۷ – خرداد و شهریور و دی ۹۸ –شهریور ۹۹ – شهریور۱۴۰۰ – شهریور ۱۴۰۱– شهریور ۱۴۰۲ – شهریور و دی ۱۴۰۳)

- تصویب طرحی در مجلس شورای ملی(دوره چهارده) به پیشنهاد دکتر محمد مصدق:
- موازنه منفی به معنی ایستادگی در برابر امتیازخواهی دولت‌های سلطه‌جو در برابر
- موازنه مثبت تسلیم شدن در برابر قدرت‌های بزرگ و اعطای امتیاز به آن‌ها را توصیه می‌کرد.

❖ واگذاری امتیاز نفت شمال را به شوروی: (خرداد ۱۴۰۲ – شهریور ۱۴۰۲)

پس از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی نمی‌خواست بدون گرفتن امتیاز، نیروهایش را از ایران خارج کند لذا احمد قوام(قوام‌السلطنه) نخست‌وزیر وقت امتیاز نفت شمال را به آن‌ها واگذار کرد.

❖ مخالفت نمایندگان مجلس با واگذاری امتیاز نفت شمال به شوروی: (خرداد ۹۹ – خرداد و دیماه ۱۴۰۲– خرداد ۱۴۰۴)

رد این موافقتنامه و ممنوع کردن واگذاری هرگونه امتیاز استخراج نفت و مشتقات آن را به خارجی‌ها توسط نمایندگان مجلس شورای ملی

جلوگیری از تصویب قرارداد الحاقی

❖ تعریف قرارداد الحاقی:

پس از مذاکراتی که میان نماینده دولت ایران و نماینده شرکت نفت ایران و انگلیس با هدف بازنگری در قرارداد نفت جنوب و تأمین منافع ایران صورت گرفت، قرارداد الحاقی تدوین و امضا شد.

❖ مخالفان قرارداد الحاقی: (خرداد ۱۴۰۰)

در مجلس شانزدهم نیز اقلیتی از نمایندگان عضو جبهه ملی به رهبری دکتر مصدق با مخالفت مؤثر خود از تصویب قرارداد الحاقی. جلوگیری کردند

علل مهم مخالفت نمایندگان مجلس با قرارداد الحاقی گس گلشائیان: (خرداد ۱۴۰۱– دی‌ماه ۱۴۰۱ – خرداد ۱۴۰۳ – شهریور ۱۴۰۴)

۱- نادیده گرفتن حقوق مادی مردم ایران

۲- نقض حاکمیت ملی و استقلال کشور

۳-مشروعیت بخشیدن به تسلط بیگانگان بر منابع و صنعت نفت.

مبارزه برای ملی کردن نفت

❖ پیشنهاد ملی کردن نفت:

مخالفت نمایندگان مجلس شانزدهم با قرارداد الحاقی و پیشنهاد طرح ملی شدن صنعت نفت ایران

استقبال شخصیت‌ها، قشرها و گروه های مختلف سیاسی، ملی و مذهبی و مطبوعات از طرح

– حمایت اقشار مختلف از جمله آیت‌الله کاشانی از آن

❖ مخالفت رزم‌آرا با ملی شدن نفت: (خرداد ۱۴۰۲ – شهریور ۱۴۰۲)

انتخاب سپهبد حاجعلی رزم‌آرا به نخست وزیری (تیر تا اسفند ۱۳۲۹) و مخالفت با طرح ملی شدن نفت در مقام نخست وزیر

تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت

❖ اعدام انقلابی رزم‌آرا: (دیماه ۹۸ – خرداد ۹۹ – خرداد ۱۴۰۳)

پس از اعدام انقلابی رزم‌آرا به دست خلیل طهماسبی یکی از اعضای جمعیت فداییان اسلام (۱۶ اسفند) مهم‌ترین مانع بر سر راه ملی شدن صنعت نفت برداشته شد و بعد از آن مجلس سنا ملی شدن صنعت نفت را تصویب کردند.

❖ عوامل مؤثر بر خیزش مردم ایران در نهضت ملی شدن نفت: (خرداد ۹۹ – دیماه ۱۴۰۴)

۱-پیروزی جنبش‌های ضد استعماری مردم هندوستان علیه انگلستان به‌عنوان استعمار پیر ۲- موفقیت حرکت‌های استقلال‌طلبانه در برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی

نخستوزیری مصدق و اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت

❖ نخست‌وزیری مصدق: (دی‌ماه ۱۴۰۱)

- شروع نخست‌وزیری دکتر مصدق در اردیبهشت ۱۳۳۰، با حمایت گسترده افکار عمومی، اتحاد و همکاری تنگاتنگ نیروهای ملی و مذهبی و پشتیبانی قاطع آیت الله کاشانی

- هدف مصدق اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت و خلع ید از شرکت نفت ایران و انگلیس

- فرستادن هیئتی به ریاست مهندس مهدی بازرگان به خوزستان برای خارج کردن مراکز و تأسیسات نفتی را از حوزه اختیار شرکت نفت ایران و انگلیس (دی‌ماه ۱۴۰۱)

اقدامات انگلستان برای ممانعت از ملی شدن نفت

❖ اقدامات سیاسی، اقتصادی و نظامی انگلستان برای ممانعت از ملی شدن نفت: (خرداد و شهریور ۹۸ - خرداد و دی ۹۹- خرداد و دی ۱۴۰۰- خرداد ۱۴۰۱)

۱- تحریک کارگران صنعت نفت به اعتصاب گسترده از طریق منع شرکت نفت ایران و انگلیس از پرداخت فوق‌العاده دستمزد آنان؛

۲- فرستادن کشتی‌های جنگی خود به خلیج‌فارس و بنادر ایران و تهدید نظامی؛ (دیماه ۱۴۰۰)

۳- طرح شکایت از ایران در مجامع بین‌المللی؛

۴- تهدید اقتصادی ایران با تعطیلی شعب بانک انگلیس، خارج کردن سرمایه‌های شرکت نفت و تحریم خرید نفت.

❖ عکس‌العمل دکتر مصدق برای مقابله با تهدیدات و تحریم‌های اقتصادی انگلیس: (شهریور ۹۹ - خرداد ۱۴۰۲- خرداد ۱۴۰۴)

اجرای برنامه اقتصاد بدون نفت

❖ دفاع مصدق در مجامع بین‌المللی از حقانیت ایران: (دیماه ۱۴۰۲)

دکتر مصدق که خود حقوق‌دان بود، با حضور در مجامع بین المللی از حقانیت ملت ایران دفاع می کرد.

❖ نتیجه:

دفاع منطقی و مستدل نخست وزیر و وکلای حقوقی ایران باعث شد که شورای امنیت سازمان ملل متحد و سپس دیوان بین‌المللی لاهه به سود کشور ما رأی صادر کنند.

❖ علت قطع رابطه سیاسی دولت ایران پس از ملی شدن نفت با لندن: (شهریور ۱۴۰۱ و دی‌ماه ۱۴۰۱)

دولت ایران پس از پیروزی در دادگاه لاهه، از انگلستان خواست که بدهی‌های شرکت نفت و خسارت های ناشی از تأخیر و غیره را بپردازد و چون دولت انگلیس این تقاضا را نپذیرفت، اقدام به قطع رابطه سیاسی با لندن کرد.

قیام ۳۰تیر

❖ علت استعفای مصدق از نخست‌وزیری: (دی و شهریور و دی ۹۸ – خرداد، شهریور و دی ۹۹ – خرداد و دیماه ۱۴۰۰- دیماه ۱۴۰۲ - دیماه ۱۴۰۳ – شهریور ۱۴۰۴)

در تیر ۱۳۳۱ دکتر مصدق برای کاستن از نفوذ و قدرت دربار و مقابله با کارشکنی‌های آن در اداره امور کشور، از محمدرضاشاه پهلوی خواست که اختیار وزارت جنگ و فرماندهی ارتش را به او بسپارد و چون شاه با این تقاضا مخالفت کرد، از مقام خود استعفا نمود. شاه نیز بی‌درنگ احمد قوام را مأمور تشکیل دولت کرد.

❖ واکنش آیت‌الله کاشانی نسبت به نخست‌وزیری احمد قوام در ۳۱ تیرماه: (خرداد ۹۹)

آیت‌الله کاشانی ضمن مخالفت با نخست وزیری قوام، مردم را به مبارزه فراخواند

❖ علت قیام ۳۰ تیر، رهبر قیام و نتیجه: (خرداد ۱۴۰۲)

علت: استعفای مصدق از نخست‌وزیری

رهبر قیام: آیت‌الله کاشانی

نتیجه : کناره‌گیری قوام و دکتر مصدق دوباره نخست‌وزیر شد و وزارت جنگ و فرماندهی نیروهای مسلح را در اختیار گرفت. همچنین، شـه را از برقراری ارتباط مستقیم با سفرای خارجی منع کرد..

بروز اختلاف و تفرقه در نهضت

❖ چگونگی شروع نهضت ملی شدن نفت: (شهریور ۱۴۰۰)

نهضت ملی شدن صنعت نفت با اتحاد و یکپارچگی احزاب و گروه های سیاسی و مذهبی مختلف بر محور مبارزه استعمار انگلیس آغاز شد.

❖ عوامل بروز اختلاف و تفرقه در نهضت ملی شدن نفت و نتیجه آن: (دیماه ۹۹ – دیماه ۱۴۰۳)

براثر غلبه روحیه لجاجت، خودمحوری، قدرت‌طلبی و منفعت‌جویی‌های فردی و گروهی به تفرقه و دشمنی تبدیل شـد. – نتیجـه اینکـه اهـداف نهضت ملی شدن نفت به فراموشی سپرده شد.

کودتای ۲۸مرداد

❖ دولت های مداخله‌گر در کودتا علیه مصدق: (شهریور ۹۹)

کودتای ۲۸مرداد حاصل توافق آمریکا و انگلیس بود.

❖ اقدامات جهت انجام کودتا علیه مصدق:

۱- توافق دولت انگلیس و آمریکا برای سرنگونی دولت مصدق و انتصاب سرلشکر فضل الله زاهدی به نخست وزیری (خرداد وشهریور۱۴۰۲)

۲- براساس طرح مشترک انگلیس و آمریکا، ایجاد آشوب های خیابانی در ایران و به راه انداختن جنگ روانی علیه مصدق در مطبوعات توسط کار شبکه جاسوسی دو کشور

۳- متقاعد کردن محمدرضا برای پذیرش کودتا توسط طراحان کودتا از طریق اشرف پهلوی و ژنرال نورمن شوارتسکف آمریکایی (شهریور ۱۴۰۰)

۴- ورود مأمور ویژه سیا به ایران در اواسط تیر ۱۳۳۲ و ملاقات او با فضل الله زاهدیو فراهم شدن مقدمات کودتا

۵- انجام کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به فرماندهی فضل‌الله زاهدی علیه دولت دکتر مصدق با تسخیر مراکز مهم دولتی را در پایتخـت و سـرنگونی دولت دکترمصدق

نتایج کودتای ۲۸مرداد

❖ نتایج کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲: (خرداد ۹۹- شهریور ۹۹)

۱- زاهدی نخست‌وزیر شد و اعلام حکومت‌نظامی کرد. ۲- دکتر مصدق و تعدادی از همکاران و یاران نزدیکش دستگیر و سپس محاکمه شدند.

۳- احزاب و گروه‌های سیاسی و روزنامه‌های مخالف، غیرقانونی اعلام شدند و منحل گردیدند. ۴- امضای قرارداد کنسرسیوم نفت

❖ کنسرسیوم و نتیجه آن:

به‌موجب قراردادی، تولید و فروش نفت ایران را به کنسرسیومی از شرکت‌های نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی واگذار کرد. نتیجه: بر اساس این قرارداد مقرر شد که کنسرسیوم به مدت ۲۵ سال نفت ایران را استخراج کند و به فروش برساند و در مقابل، نیمی از سود خالص خود را به کشور ما بپردازد.

ادامه مبارزه پس از کودتا

❖ نهضت مقاومت ملی و مهم‌ترین اقدام آنان: (خرداد ۱۴۰۳)

باوجود جوّ سرکوب و اختناق پس از کودتا، گروهی از شخصیت‌های ملی و مذهبی و ازجمله تعدادی از استادان دانشگاه تشکلی به نام نهضت مقاومت ملی را پایه‌گذاری کردند و با قرارداد جدید نفتی به مخالفت برخاستند که منجر به اخراج شماری از آنان از دانشگاه شد.

❖ روز دانشجو: (شهریور ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۳)

در ۱۶ آذر ۱۳۳۲ گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران در اعتراض به برقراری روابط سیاسی مجدد با انگلستان و سفر معاون رئیس‌جمهور آمریکا (ریچارد نیکسون) به ایران تظاهرات کردند که در جریان آن سه تن از دانشجویان به شهادت رسیدند.

درس دهم: انقلاب اسلامی

زمینه‌های سلطه آمریکا بر ایران

❖ برنامه‌های آمریکا برای زمینه تسلط بر ایران و حفظ و تقویت حکومت پهلوی: (شهریور ۹۹ - دی‌ماه ۱۴۰۱)

۱-پیوستن ایران به پیمان بغداد (سنتو)

۲- تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور(ساواک)

۳- اعطای کمک‌های نظامی و مالی به ایران

۴- اجرای بعضی اصلاحات در کشور ما.

❖ اهداف آمریکا از انجام برنامه‌های اصلاحی در ایران : ص۱۲۷

۱- حفظ حکومت پهلوی و تداوم سلطه آمریکا

۲- هدف مقابله با نفوذ شوروی در ایران

❖ نخستین برنامه‌های اصلاحی در ایران : (خرداد و شهریور ۱۴۰۲ – خرداد و دی‌ما ۱۴۰۳)

نخستین مرحله برنامه های اصلاحی با عنوان اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ ، در زمان نخست وزیری علی امینی آغاز شد.

اصلاحات آمریکایی در ایران

❖ زمینه اجرای اصلاحات در سال ۱۳۴۰: (خرداد ۱۴۰۳)

با رحلت آیت‌الله بروجردی در فروردین ۱۳۴۰ ، شاه فرصت را برای ادامه اصلاحات در ایران مناسب دید. و اسدالله علم را مأمور اجرای اصلاحات کرد.

❖ تغییرات در قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی: (خرداد ۹۹- دی۹۹ – خرداد ۱۴۰۴)

الف) برداشتن دو قید مسلمان بودن و مرد بودن از شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب شوندگان ب) حذف قید سوگند خوردن بـه قـرآن مجیـد و تبدیل آن به سوگند خوردن به کتاب آسمانی.

❖ هدف امام از مخالفت با انجمن‌های ایالتی و ولایتی: (دی‌ماه ۹۹ - شهریور ۱۴۰۰ خرداد ۱۴۰۱)

این تصویب‌نامه موجب تضعیف اسلام و افزایش حضور بهائیان در حکومت می‌شد.

❖ انقلاب سفید: (خرداد ۹۸- دی ۹۹)

در ادامه اجرای اصلاحات، شاه اصول شش‌گانه‌ای را با عنوان انقلاب سفید مطرح کرد و آن را به تصویب دولت رساند. این اصول با تبلیغات فراوان، در بهمن ۱۳۴۱ به همه پرسی گذاشته شد و مورد استقبال دولت‌های آمریکا، انگلستان و شوروی قرار گرفت.

آغاز مبارزهٔ امام خمینی

❖ اولین مرحله فعالیت سیاسی و مبارزه امام خمینی : (خرداد و شهریور ۱۴۰۲ - دیماه ۱۴۰۳)

با اعتراض به تصویب نامه انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی آغاز شد.

❖ هدف و نتیجه امام از مخالفت با تصویب نامه انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی:

این تصویب‌نامه موجب تضعیف اسلام و افزایش حضور بهائیان در حکومت می شد.

❖ عکس العمل امام و روحانیت در مقابل همه‌پرسی انقلاب سفید:

- امام خمینی و تعدادی از علما، نخست از شاه توضیح خواستند ولی بی‌اعتنایی شاه
- غیرقانونی اعلام کردن همه‌پرسی فرمایشی توسط امام و علما
- تظاهرات گسترده در تهران و قم

واقعه مدرسه فیضیه

❖ حمله رژیم به مدرسه فیضیه: (دی‌ماه ۹۷- دی‌ماه ۹۹)

- اعلام عزای عمومی نوروز ۱۳۴۲ توسط امام و علما و افشای اقدامات شاه
- حمله مأموران به مدرسه فیضیه قم و مدرسه طالبیه تبریز و شهادت تعدادی از طلاب
- سرزنش مستقیم شاه
- حرام کردن تقیه و سکوت در مقابل ظلم حکومت

قیام پانزده خرداد

❖ نکات مهم امام به سخنرانان مذهبی در خرداد ۴۲ و عکس‌العمل رژیم: (خرداد ۹۸)

- خطر اسرائیل را برای مردم توضیح دهند و آسیب‌های واردشده بر جامعه اسلامی و مراکز دینی را بازگو کنند.
- در مقابل، حکومت هم سخنرانان مذهبی را ملزم کرد که علیه شاه و اسرائیل چیزی نگویند.

❖ دستگیری امام در ۱۴ خرداد ۱۳۴۲:

- سخنرانی امام خمینی در عصر عاشورا در قم، و مخازب قرار دادن شخص شاه
- پرده برداشتن از تسلط آمریکا و اسرائیل بر حکومت پهلوی

❖ عکس‌العمل مردم در مقابل دستگیری امام: (خرداد ۱۴۰۳)

- واکنش مردم و روحانیون و مراجع
- برپایی اعتراضات زیاد در شهرهای مختلف ایران
- قتل عام مردم در قم، تهران و ورامین
- دستگیری، زندانی، اعدام و تبعید عده‌ای از مبارزان

❖ علت قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲:

دستگیری امام خمینی

❖ نتایج قیام پانزده خرداد: (دی ۹۷ -خرداد ۹۸ -شهریور۹۸ - دی ۹۸ - دی‌ماه ۹۹ - شهریور ۱۴۰۱ – شهریور ۱۴۰۲ – دیماه ۱۴۰۳)

۱- هدف مبارزه تغییر کرد و سرنگونی رژیم پهلوی هدف نهایی مبارزان شد.

۲- حضور امام خمینی درصحنه مبارزه موجب شد بسیاری از روحانیون به مبارزات سیاسی روی بیاورند.

۳- علاوه بر روحانیون و دانشگاهیان، اقشار دیگری از جامعه نیز به جمع مبارزان پیوستند.

۴- رهبری امام خمینی به‌عنوان مرجع دینی برجسته‌تر شد و مبارزان به نقش و قدرت مذهب در این زمینه توجه بیشتری نشان دادند.

سوال مقایسه‌ای نهایی

❖ علت قیام ۳۰تیر ۱۳۳۱را با قیام ۱۵خرداد ۱۳۴۲مقایسه نمایید.(خرداد ۱۴۰۲)

پاسخ: قیام ۳۰تیر۱۳۳۱: مخالفت با نخست وزیری قوام (یا حمایت از نخست وزیر دکتر مصدق) ۰/۵

قیام ۱۵خرداد ۱۳۴۲: اعتراض به دستگیری امام خمینی ۰/۵

مخالفت با کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی

❖ تصویب کاپیتولاسیون: (دی‌ماه ۱۴۰۰- دیماه ۱۴۰۳)

دو مجلس سنا و شورای ملی قانون مصونیت قضایی و سیاسی اتباع آمریکایی مقیم ایران(کاپیتولاسیون) را تصویب کردند.

با تصویب قانون کاپیتولاسیون، مستشاران نظامی آمریکا و خانواده‌های آنان نیز در ایران از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردار شدند. (دیماه ۱۴۰۳)

❖ توافق نامه وین:

بر اساس توافق نامه بین‌المللی وین، مأموران سیاسی یک کشور در کشور دیگر از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردارند.

❖ پیامد سخنرانی امام در مقابل کاپیتولاسیون: (دی ۹۷ - خرداد ۹۸ سیل‌زدگان- دیماه ۱۴۰۲- خرداد ۱۴۰۳)

امام خمینی در سخنرانی پرشوری به تصویب این قانون اعتراض و آن را مغایر با استقلال کشور اعلام کردند (۴آبان۱۳۴۳) (دیماه ۱۴۰۲)

مخالفت صریح امام با قانون مذکور، حکومت پهلوی را چنان به وحشت انداخت که ایشان را در سحرگاه ۱۳ آبان ۱۳۴۳ در قم دستگیر و به کشور ترکیه تبعید کرد. محل تبعید امام یازده ماه بعد تغییر یافت و ایشان از ترکیه به عراق فرستاده شدند. (دی ۹۷ - خرداد ۹۸ سیل‌زدگان)

نمونه سؤال مقایسه‌ای نهایی

قانون کاپیتولاسیون در دوره محمدرضا شاه را با« توافق‌نامه بین‌المللی وین» مقایسه کنید.(خرداد۱۴۰۱)

پاسخ: بر اساس توافق‌نامه بین‌المللی وین، مأموران سیاسی یک کشور در کشور دیگر از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردارند. ۰/۵ اما با تصویب قانون کاپیتولاسیون در ایران، مستشاران نظامی آمریکا و خانواده‌های آنان نیز از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردار شدند.۰/۵

کلیدواژه: مصونیت سیاسی و قضایی – مصونیت مستشاران نظامی و خانواده‌های آنان

وضعیت رژیم پهلوی

❖ مهمترین اقدامات جهت تقویت و تحکیم پایه های اقتدار حکومت پهلوی:

۱- برگزاری جشن تاج گذاری و جشن های دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی

۲- منحل کردن احزاب موجود و ایجاد حزبی واحد به نام حزب رستاخیز

❖ فعالیت‌های فرهنگی رژیم پهلوی بعد از تبعید امام: (خرداد و شهریور ۹۸- دی ۹۹)

۱- برگزاری جشن تاج گذاری و جشن های دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی

۲- منحل کردن احزاب موجود و ایجاد حزبی واحد به نام حزب رستاخیز

۳- کوشش رژیم در زمینه فرهنگی ایجاد تقابل مصنوعی میان فرهنگ ایرانی و اسلامی

۴- جایگزینی تاریخ شاهنشاهی به جای تقویم هجری شمسی به بهانه ناهمخوانی تاریخ هجری شمسی بافرهنگ ایرانی، (دی‌ماه ۹۹)

فعالیت سیاسی

❖ مهم‌ترین فعالیت‌های سیاسی علیه رژیم پهلوی:

۱- فعالیت امام در دوران تبعید

۲- فعالیت شاگردان امام در مساجد و دانشگاه‌ها

۳- فعالیت جبهه‌ی ملی و نهضت آزادی

مبارزات فرهنگی علیه رژیم

❖ اساس مبارزه فرهنگی علیه رژیم:

❖ ۱- آگاهی دادن به مردم

❖ ۲- تبلیغ و ترویج باورهای دینی

❖ ۳- روشنگری علیه اقدامات رژیم پهلوی

❖ مبارزان عرصه‌ی فرهنگی علیه رژیم پهلوی:

❖ روحانیون، معلمان، استادان دانشگاه، دانشجویان و دانش‌آموزان

❖ معروف‌ترین چهره‌های مبارز فرهنگی علیه رژیم:

❖ علامه طباطبایی، آیت‌الله طالقانی،آیت‌الله مطهری، آیت الله بهشتی، دکتر شریعتی، دکتر باهنر و دکتر مفتح

مبارزات مسلحانه علیه رژیم

❖ هیئت‌های مؤتلفهٔ اسلامی: (دی‌ماه ۹۹)

این گروه پس از تبعید امام خمینی، مبارزه مسلحانه و ترور سران حکومت پهلوی را محور کار خود قرار داد و حسنعلی منصور، نخست‌وزیر وقت، توسط محمد بخارایی از اعضای این گروه صورت گرفت.

❖ حزب ملل اسلامی: (شهریور ۱۴۰۰)

- با آرمان برپا کردن حکومت اسلامی تشکیل شد

- اعضای آن پیش از هر اقدامی دستگیر و زندانی شدند.

❖ سازمان مجاهدین خلق: (دیماه ۹۹)

گروهی از جوانان عضو نهضت آزادی بعد از قیام ۱۵ خرداد فعالیت سیاسی را کنار گذاشتند و به جنگ مسلحانه روی آوردند. آن‌ها در آغاز تفکر اسلامی داشتند ولی به‌مرورزمان دچار انحراف فکری شدند و به مارکسیسم تمایل پیدا کردند.

❖ سازمان چریک‌های فدایی خلق: (دیماه ۹۹ - دیماه ۱۴۰۲)

این گروه از همان ابتدا با الهام از افکار مارکسیستی به مبارزه مسلحانه روی آوردند و تعدادی از آنها در درگیری با مأموران رژیم یا در زندان به قتل رسیدند.

❖ شباهت و تفاوت حزب ملل اسلامی و سازمان چریک های فدایی خلق در زمان پهلوی: (خرداد ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۰ – خرداد ۱۴۰۴)

هر دو گروه به قیام مسلحانه علیه رژیم پهلوی اعتقاد داشتند. با این تفاوت که حزب ملل اسلامی به دنبال آرمان برپا کردن حکومت اسلامی به مبارزه مسلحانه روی آورد، اما فداییان خلق با الهام از افکار مارکسیستی به مبارزه مسلحانه روی آوردند.

سوال مقایسه‌ای نهایی

❖ شیوهٔ مبارزاتی سازمان مجاهدین خلق و جبههٔ ملی را با هم مقایسه‌کنید.(شهریور ۱۴۰۴)

پاسخ: جبههٔ ملی در چارچوب قانون اساسی به مبارزات خود ادامه می‌داد.(۰/۵) اما سازمان مجاهدین خلق بعد از قیام ۱۵خرداد فعالیت سیاسی را کنار گذاشت و به جنگ مسلحانه روی آورد.(۰/۵)

وضعیت عمومی ایران در سال ۱۳۵۶

❖ اوضاع عمومی ایران در سال ۱۳۵۶: (دی‌ماه ۹۹)

۱- آشکار شدن ضدیت این حکومت با اسلام و معنویت و اخلاق

۲- زندانی بودن صدها روحانی مبارز و عدم اجازه سخنرانی بسیاری از استادان دانشگاه و سخنرانان مذهبی در محافل و مجالس

۳- تقویت سرمایه داران وابسته به غرب و رژیم پهلوی به وسیله‌ی نفت

۴- هجوم طبقات محروم از جمله کارگران و روستاییان برای گذراندن زندگی به شهرها

۵- انقلاب سفید شاه نتیجه خود را نشان داده بود: نابودی اقتصاد ایران و وابستگی به بیگانگان.

۶- نداشتن راه، آب آشامیدنی، برق و حمام روستاهای ایران

۷- انعقاد قرارداد سرمایه داران آمریکایی با حکومت پهلوی و غارت ثروت ایران

۸- آسوده خاطر بودن رژیم پهلوی از ناحیه گرو ههای مبارز مسلح با استفاده از دستگاه ساواک و نیروهای پلیسی و امنیتی (دی‌ماه ۹۹)

❖ نتایج انقلاب سفید: (دی‌ماه ۹۸)

نابودی اقتصاد ایران و وابستگی به بیگانگان.

فضای بازسیاسی

❖ شعار کارتر: (دی ۹۷ - خرداد ۱۴۰۰- دیماه ۱۴۰۲- دیماه ۱۴۰۳)

جیمی کارتر، رئیس‌جمهور آمریکا، در سال ۱۳۵۵برای کاهش تنفر عمومی از سیاست‌های آمریکا به شعار دفاع از حقوق بشر متوسل شد.

❖ درخواست کارتر از شاه: (شهریور ۱۴۰۱ -دی‌ماه ۱۴۰۱)

۱- از شاه نیز خواست به تبعیت از سیاست فضای باز آمریکایی

۲-اوضاع عمومی زندانیان را بهبود بخشد

۳-شکنجه زندانیان را کاهش دهد

۴-به مطبوعات اجازه دهد به طور ملایم و محدود از دولت انتقاد کنند.

مرگ مشکوک دو چهره

❖ درگذشت سید مصطفی خمینی و پیامدهای آن: (دی‌ماه ۱۴۰۰)

به فاصله چند ماه، حاج آقا مصطفی، فرزند ارشد امام خمینی، به‌طرز مشکوکی از دنیا رفت.

- درگذشت او، چنان تلاطم و موجی به وجود آورد و جان تازه ای به مبارزات بخشید

- امام، رحلت او را «از الطاف خفیه الهی برای انقلاب اسلامی» خواند. (دی‌ماه ۱۴۰۰)

❖ نقش سید مصطفی خمینی در مبارزات:

۱- حضور محسوس از ابتدای مبارزان یعنی ماجرای انجمن های ایالتی

۲- در نهضت پانزده خرداد نیز، مردم قم را به حرکت به سوی صحن حرم حضرت معصومه هدایت کرد که البته منجر به دستگیری وی توسط ساواک و زندانی در قزل قلعه شد.

انتشار مقالهٔ توهین آمیز نسبت به امام خمینی

❖ علت قیام مردم قم در ۱۹ دی ماه ۱۳۵۶: (شهریور ۱۴۰۰ -خرداد ۱۴۰۴)

اعتراض به انتشار مقاله توهین آمیز روزنامه اطلاعات علیه امام خمینی

❖ برقراری حکومت نظامی: (خرداد ۱۴۰۳)

با گسترش قیام، جمشید آموزگار در مرداد ۱۳۵۷ در اصفهان حکومت نظامی برقرار کرد اما این تدبیر ثمری نداشت؛ درنتیجه، شاه مجبور شد

آموزگار را برکنار کند و جعفر شریف امامی را با «شعار آشتی ملی» به نخست وزیری بگمارد. (دی‌ماه ۹۹ - خرداد ۱۴۰۳)

❖ قیام خونین ۱۷ شهریور: (دی‌ماه۹۷)

- برقراری حکومت نظامی در تهران و چند شهر در ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ (دی‌ماه۹۷)
- تجمع مردم در میدان ژاله(شهدای کنونی)
- قتل عام مردم و حمایت آمریکا از شاه

علت هجرت امام به فرانسه

❖ هجرت امام به فرانسه و نتایج آن: (خرداد ۹۸- دی ۹۷ - دی ۹۹ – خ۱۴۰۰- ش ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۰- شهریور ۱۴۰۳ - شهریور ۱۴۰۴)

پس از اوج گیری انقلاب اسلامی، امام خمینی تحت فشار سیاسی و امنیتی سازمان امنیت عراق و ساواک، قصد عزیمت به کویت داشتند اما دولت کویت حاضر به پذیرش ایشان نشد و امام به فرانسه رفتند.

نتایج: ۱- ایشان با استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی جنایات حکومت پهلوی را افشا می کردند؛ ۲- امکان ملاقات مبارزان با رهبری انقلاب فراهم آمد و پیام‌های امام با شتاب بیشتری در ایران منتشر شد.

حماسهٔ ماه محرم

❖ نتایج تظاهرات تاسوعا و عاشورای ۱۳۵۷: (خرداد ۹۹- دی ۱۴۰۰ – شهریور ۱۴۰۳)

۱- این تظاهرات عظیم دولت آمریکا را به این نتیجه رساند که روی کار آوردن دولت نظامی ازهاری نتیجه‌ای نداشته است؛

۲- به علاوه، مردم ایران متحد و در اطاعت از رهبر خود مصمم و جدی هستند

۳- بالاخره اینکه آمریکا برای حفظ منافع خود در ایران باید به فکر مهره دیگری غیر از محمدرضا شاه باشد.

❖ اقدام شاه برای جلوگیری از پیروزی انقلاب: (دی‌ماه ۱۴۰۰)

انتخاب شاپور بختیار(عضو سابق جبهه ملی) به نخست‌وزیری توسط شاه قبل از خروج از ایران به دستور آمریکایی ها.

❖ تشکیل شورای انقلاب و وظایف آن: (خرداد ۱۴۰۲- شهریور ۱۴۰۲)

این شورا که از افراد شایسته، مسلمان، متعهد و مورد اعتماد ایشان تشکیل شده بود، وظیفه داشت زمینه انتقال قدرت را فراهم کند.

ورود امام خمینی به ایران، تشکیل دولت موقت و پیروزی انقلاب

❖ معرفی دولت موقت: (خرداد ۹۹)

❖ در ۱۵ بهمن به پیشنهاد شورای انقلاب، مهندس مهدی بازرگان را به عنوان نخست‌وزیر دولت موقت انقلابی معرفی و از همه تقاضا کردند که از او حمایت کنند.

درس یازدهم: استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی

استقرار نظام جمهوری اسلامی

❖ اقدامات دولت موقت با همراهی شورای انقلاب برای استقرار نظام جمهوری اسلامی: (دی ۹۹- خرداد ۱۴۰۰)

۱-برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی جدید

۲- تدوین قانون اساسی

۳- شکل‌گیری هیئت دولت بر اساس قانون اساسی جدید

۴- تأسیس نهادهای انقلابی

۱- همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی جدید: (دی ۹۷ – خرداد ۹۸- شهریور ۹۸)

برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی در روزهای ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸ و که بیش از ۹۸ درصد شرکت‌کنندگان به جمهوری اسلامی رأی مثبت داده‌اند. ۱۲ فروردین نتیجه اعلام و در تقویم به‌عنوان روز جمهوری اسلامی نام‌گذاری شد.

۲ـ تدوین قانون اساسی:

❖ اشغال سفارت آمریکا(انقلاب دوم): (دی ۹۷ – خرداد و شهریور و دی ۹۸- خرداد و دی ۹۹ – شهریور و دی ماه ۱۴۰۰ – خرداد و دی‌ماه ۱۴۰۱- خرداد و دیماه ۱۴۰۲ – خرداد و شهریور ۱۴۰۳)

- علت این اقدام را تداوم دشمنی‌ها و توطئه‌های دولت آمریکا علیه انقلاب اسلامی و دخالت در امور داخلی ایران ازجمله اجازه ورود به محمدرضا شاه پهلوی برای سفر به آن کشور اعلام کردند.
- امام خمینی این اقدام دانشجویان را تأیید کرد و آن را انقلاب دوم خواند.
- استعفای مهندس بازرگان و کابینه به علت مخالفت با این اقدام
- شورای انقلاب اداره امور را به دست گرفتند.

❖ نخستین رییس جمهور:

برگزاری انتخابات ریاست جمهوری (بهمن ۱۳۵۸) و انتخاب ابوالحسن بنی‌صدر به عنوان نخستین رئیس جمهور و معرفی محمدعلی رجایی به عنوان نخست‌وزیر

❖ استقرار کامل نظام جمهوری اسلامی:

با برگزاری انتخابات اولین دوره مجلس خبرگان رهبری (آذر ۱۳۶۱) و تشکیل مجلس خبرگان رهبری، تمامی ارکان سیاسی کشور مطابق قانون اساسی شکل گرفتند

❖ ۴- تأسیس نهادهای انقلابی و هدف از تأسیس آن: (دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰- شهریور ۱۴۰۳- خرداد ۱۴۰۴)

۱- کمیته انقلاب اسلامی: هدف: حفظ نظم و امنیت و دستگیری سران جنایتکار رژیم پهلوی

۲- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی: پاسداری از آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب (خرداد ۱۴۰۰)

۳- جهاد سازندگی: هدف: عمران، آبادانی و رفع فقر و محرومیت از روستاها - (شهریور ۱۴۰۳- خرداد ۱۴۰۴)

۴- کمیته امداد امام خمینی(ره): هدف: حمایت از محرومان و مستضعفان - (دی ۹۹-شهریور ۱۴۰۳)

۵- نهضت سوادآموزی: هدف: ترویج فرهنگ سوادآموزی و کاهش و رفع بی‌سوادی (دی ۹۹)

۶- بنیاد شهید، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و بسیج مستضعفان

۷- دادگاه‌ها و دادسراهای انقلاب اسلامی: هدف: رسیدگی به پرونده مقامات و مأموران رژیم سابق تشکیل شدند.

❖ اولین نماز جمعه پس از پیروزی انقلاب اسلامی: (شهریور ۹۸ - شهریور ۱۴۰۰ – خرداد ۱۴۰۱)

به امامت آیت الله طالقانی و در تهران اقامه شد

توطئه‌ها و تلاش‌های دشمنان داخلی و خارجی

❖ عوامل خشم آمریکا و دشمنان انقلاب از انقلاب اسلامی: (خرداد ۱۴۰۱)

۱- پیروزی انقلاب اسلامی و پیشرفت موفقیت‌آمیز روند استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران

۲- با تسخیر لانه جاسوسی و افشا شدن نقش آمریکا در توطئه علیه انقلاب اسلامی

❖ مهم‌ترین توطئه‌ها و تلاش‌هایی که دشمنان داخلی و خارجی علیه جمهوری اسلامی ایران: (خرداد ۱۴۰۱ – دیماه ۱۴۰۳)

۱- ایجاد آشوب و ناامنی ۲- ترور شخصیت‌ها و مردم انقلابی

۲- حملهٔ نظامی آمریکا به طبس ۴- طراحی کودتا

❖ ایجاد آشوب و ناامنی(هدف گروهک‌های ضدانقلاب از ایجاد آشوب و ناامنی در مناطق مختلف کشور): (شهریور ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۴)

گروهک های ضد انقلاب با حمایت دشمنان خارجی انقلاب اسلامی در مناطق مختلف کشور به ویژه کردستان، خوزستان، سیستان و ترکمن صحرا (در استان گلستان کنونی) درصدد برآمدند که یکپارچگی و زندگی مسالمت‌آمیز اقوام ایرانی را به اختلاف و تفرقه تبدیل کنند و مسائل و مشکلات زیادی برای کشور و مردم آن مناطق به وجود آورند

❖ شهیدان ترور توسط گروهک تروریستی فرقان: (دی ۹۹- خرداد ۱۴۰۱)

سپهبد ولی الله قرنی، رئیس ستاد مشترک ارتش، آیت‌الله استاد مطهری عضو سرشناس شورای انقلاب و از یاران نزدیک امام خمینی، دکتر مفتح، حاج مهدی عراقی و آیت‌الله قاضی طباطبایی و سوء قصد به جان حجت‌الاسلام‌اکبر هاشمی‌رفسنجانی و آیت‌الله ربانی شیرازی.

پس از دستگیری اعضا گروه فرقان، سازمان مجاهدین خلق (منافقین) ترور را آغاز کردند.

❖ ۳- حمله نظامی آمریکا به طبس: (دی ۹۷- خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸- دی ۹۸- شهریور ۹۹ - دی ۹۹ - شهریور ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۲)

پس‌ازاینکه دانشجویان پیرو خط امام سفارت آمریکا در تهران را تسخیر و اعضای سفارت را دستگیر و بازداشت کردند.

آمریکا با طراحی یک عملیات پیچیده نظامی، اقدام به پیاده کردن نیروهای ویژه خود در صحرای طبس کرد (۵ اردیبهشت ۱۳۵۹).

ماموریت این گروه زبده نظامی، تسخیر چند مرکز در تهران و خارج کردن آمریکاییان بازداشتی بود

با عنایت خداوند، وقوع توفان شن و کاهش دید خلبانان آمریکایی باعث سقوط چند فروند بالگرد نظامی و کشته شدن تعدادی از نیروهای مهاجم شد و بقیه نیز فرار کردند.

❖ ۴ - طراحی کودتا و نتایج آن (سازمان نقاب و اقدامات آن): (دی ۹۸ -خرداد ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۱)

در تیر ۱۳۵۹تعدادی از افسران وابسته به رژیم پهلوی و هوادار شاپور بختیار، موسوم به« سازمان نقاب» با پشتیبانی سازمان جاسوسی امریکا(سیا) و حکومت بعثی عراق کودتایی را طراحی کردند. . کودتا چیان قصد داشتند با استفاده از امکانات نظامی پایگاه هوایی شهید نوژه همدان، محل سکونت حضرت امام و برخی از مراکز مهم در پایتخت را بمباران و نظام جمهوری اسلامی ایران را ساقط کنند.

❖ ۵ـ نفوذ: - (دیماه ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۲)

- یکی از روش های ورود به جبهه مقابل در جنگ نرم

- روشی خاموش و تدریجی بوده و در بسیاری موارد، هدف مورد نفوذ، بدون آنکه خود بفهمد، طعمه دشمنان قرار می گیرد.

- کاهش هزینه نظامی در این روش، عدم آشکار بودن دشمن و به همین دلیل شناسایی و طرد نمی‌شود.

❖ افراد هدف در حمله جنگ نرم(نفوذ): (دیماه ۱۴۰۰)

در این نوع نفوذ دشمن، سیستم فکری و محاسباتی یک گروه از افراد انسانی و حتی در مواردی، نظام فکری یک جامعه، مورد هدف قرار می گیرد.

❖ انواع نفوذ:

۱- نفوذ می تواند مربوط به یک شخص و موردی باشد. در این نوع نفوذ، جبهه دشمن بر یک فرد تمرکز کرده و با انواع مختلفی از روش های فریبنده، مانند پول، مقام، جاذبه های جنسی یا با اقناع ذهن وی، بر فکر و اراده هدف او تسلط می یابد.

۲- گاهی نیز نفوذ به شکل جمعی و جریانی طراحی می شود. در این نوع نفوذ، سیستم فکری و محاسباتی یک گروه از افراد انسانی و حتی در مواردی، نظام فکری یک جامعه، مورد هدف قرار می‌گیرد.

❖ مهم‌ترین پیامد نفوذ جمعی:

در آن، از روش های مختلف تبلیغی و رسانه ای به عنوان یکی از مؤثرترین ابزارها استفاده می شود.

در نفوذ جمعی، مردم و افراد گروه هدف، به شکلی فکر کرده و زندگی می کنند که در مسیر اهداف دشمن قرار دارد.

تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران

❖ اولین رییس جمهور جمهوری اسلامی: (دی ۹۹- شهریور ۱۴۰۳ - شهریور ۱۴۰۴)

پس از انتخاب ابوالحسن بنی‌صدر به ریاست جمهوری، امام خمینی علاوه بر تنفیذ حکم ریاست جمهوری وی، فرماندهی کل قوا و ریاست شورای

انقلاب را نیز به او واگذار کردند.

❖ دلیل برکناری ابوالحسن بنی صدر از مقام فرماندهی کل قوا توسط امام خمینی: (شهریور ۱۴۰۰- خرداد ۱۴۰۳ – دیماه ۱۴۰۳)

۱- امتناع از پذیرش محمدعلی رجایی به عنوان نخست‌وزیر

۲- اختلاف افکنی میان مسئولان و نهادهای نظام و فاصله گرفتن از خط امام

۳- نزدیک شدن به گروه های منحرف مانند منافقین

۴- در تنگنای مالی و تسلیحاتی قرار دادن نیروهای سپاه پاسداران با شروع جنگ تحمیلی

۵- فراهم آوردن زمینهٔ سقوط خرمشهر

کلید واژه: اختلاف های سیاسی (فاصله گرفتن از خط امام یا نزدیکی به منافقین)، اختلاف با سپاه پاسداران و سقوط خرمشهر

❖ دومین رییس جمهور:

محمدعلی رجایی در دومین دوره انتخابات ریاست جمهوری پیروز شد(۲ مرداد ۱۳۶۰) و محمدجواد باهنر را مأمور تشکیل کابینه کرد. و در ۸ شهریور ۶۰ به شهادت رسیدند.

پس از شهادت رئیس جمهور رجایی و نخست وزیر باهنر، مجلس شورای اسلامی آیت الله مهدوی کنی را به عنوان ریاست دولت موقت برگزید. (خرداد و شهریور ۱۴۰۲)

❖ اقدامات دوره ریاست جمهوری آیت‌الله خامنه‌ای: (شهریور ۱۴۰۳)

۱- ایجاد ثبات سیاسی و امنیتی بیشتر ۲- موفقیت بیشتر اداره امور جنگ با توان و موفقیت بیشتر ۳- بازگشایی دانشگاه‌ها که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعطیل‌شده بودند.(مهر ۱۳۶۲)

❖ علت به وجود آمدن مجمع تشخیص مصلحت نظام: (دی ۹۷ -شهریور ۹۸ -شهریور ۹۹ -دی ۹۹ -شهریور ۱۴۰۰ – خرداد ۱۴۰۱- دی‌ماه ۱۴۰۱ - دیماه ۱۴۰۲ - خرداد ۱۴۰۳ – خرداد ۱۴۰۴)

با بروز پاره‌ای از اختلاف‌ها میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان مشکلاتی در اداره کشور به وجود آمد.

به‌فرمان حضرت امام مجمع تشخیص مصلحت، مرکب از مسئولان عالی‌رتبه کشور و صاحب‌نظران برجسته، تشکیل شد تا به اختلافات میان مجلس و شورای نگهبان رسیدگی کند.

ارتحال امام خمینی و انتخاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری

❖ انتخاب رهبری جدید:

آیت‌الله خامنه‌ای به دلیل داشتن شرایط و ویژگی‌های مندرج در اصل یکصد و نهم قانون اساسی به رهبری برگزیده شدند.

❖ علل انتخاب آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری:

شاگرد امام و نقش فعال در مبارزه علیه رژیم- داشتن مسئولیت‌های خطیر پس از پیروزی انقلاب- مورد حمله تروریستی قرار گرفتند.

درس دوازدهم: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس

شروع جنگ تحمیلی

❖ تاریخچه روابط ایران و عراق: (دی‌ماه ۹۹ -دی‌ماه ۱۴۰۱- خرداد ۱۴۰۲- شهریور ۱۴۰۲- خرداد ۱۴۰۳)

کشور کنونی عراق پس از جنگ جهانی اول و تجزیه امپراتوری عثمانی، تحت قیمومیت انگلستان شکل گرفت. با تأسیس این کشور، اختلافات مرزی با ایران، که از دوران عثمانی به وجود آمده بود، ادامه یافت و منجر به امضای قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر شد.

❖ مهم ترین علت امضای قرارداد الجزایر بین ایران و عراق در سال ۱۳۵۴ش(۱۹۷۵ م: (دی ۹۹ - خرداد۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۰ -دی‌ماه ۱۴۰۱ - دیماه ۱۴۰۳)

برای پایان دادن به اختلافات مرزی و رفع مناقشه بر سر اروند رود

❖ علت تشویق صدام از حمله به ایران:

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دشمنان خارجی و در رأس آن‌ها آمریکا که نتوانسته بودند مانع استقرار و استحکام نظام جمهوری اسلامی شوند، صدام را به مقابله نظامی با ایران تشویق کردند.

❖ جنگ تحمیلی: (خرداد ۹۸)

هجوم ارتش بعثی عراق به ایران یا جنگ هشت ساله ایران و عراق را جنگ تحمیلی گویند.

❖ انگیزه و اهداف صدام از تحمیل جنگ بر ایران: (دی ۹۸ - دی‌ماه ۹۹ - خرداد ۱۴۰۱ دیماه ۱۴۰۲ – دیماه ۱۴۰۳- شهریور ۱۴۰۴)

۱- حاکمیت بر آبراه مهم اروندرود، دسترسی و تسلط بر خلیج‌فارس و جدایی جزایر سه‌گانه ابوموسی، تنب کوچک و بزرگ و استان خوزستان از ایران؛

۲ - تضعیف و نابودی انقلاب اسلامی و جلوگیری از انتشار افکار انقلابی در میان مردم عراق و مسلمانان سایر کشورها؛

۳- رسیدن به رهبری جهان عرب و ایفای نقش ژاندارمی در منطقه.

وضعیت نیروهای نظامی ایران در ابتدای جنگ

❖ وضعیت نیروهای نظامی ایران در ابتدای جنگ تحمیلی: (خرداد ۹۸- دی ۹۸ - شهریور ۱۴۰۲)

-کشور ما دوران حساس و دشوار پس از پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط حکومت شاهنشاهی را می‌گذراند.

- عدم آمادگی کامل ارتش و ژاندارمری به دلیل تصفیه یا فرار فرماندهان و بسیاری از افسران برای رویا روی با جنگی بزرگ

- گرفتاری نیروی جوان و تازه تاسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ضد انقلاب و آشوب‌های داخلی با وجود محدودیت های تشکیلاتی، تجهیزاتی و تدارکاتی

- نیروی مردمی بسیج نیز در حال شکل گیری بود

❖ تصور صدام از حمله به ایران:

صدام با این توهّم که نیروهای مسلح ایران آمادگی و توان مقابله با ارتش او را ندارند، تصور می‌کرد که در مدت کوتاهی به هدف‌های خود می‌رسد

مجامع بین‌المللی و جنگ تحمیلی

❖ واکنش شورای امنیت به جنگ تحمیلی: (خرداد ۱۴۰۳)

مجامع بین‌المللی و در رأس آن شورای امنیت در برابر یورش عراق به‌صورت قاطع و مؤثر به وظایف رسمی و قانونی خود عمل نکرد. این شورا چند روز پس از شروع جنگ تحمیلی با صدور قطعنامه‌ای، بدون محکوم کردن تجاوز نیروهای بعثی به خاک ایران و اینکه از دولت متجاوز بخواهد که از مناطق اشغالی عقب‌نشینی نماید، تنها دو کشور را به خودداری از ادامه جنگ و تلاش برای حل مسالمت‌آمیز اختلافات فراخواند.

❖ حامیان صدام در جنگ تحمیلی: (دیماه ۱۴۰۲)

۱- قدرت‌های بزرگ مانند آمریکا، شوروی، فرانسه، آلمان و انگلستان، علاوه بردادن انواع سلاح‌های پیشرفته و حتی تسلیحات شیمیایی حامی عراق ازنظر سیاسی . ۲- برخی از کشورهای منطقه خلیج‌فارس ۳- حمایت کشورهای به ظاهر بی‌طرف از عراق .

نمونه سوال مقایسه‌ای امتحان نهایی

❖ مقایسه: واکنش شورای امنیت سازمان ملل در شروع و پایان جنگ ایران و عراق: (دی‌ماه ۹۹)

شورای امنیت پس از شروع جنگ تحمیلی با صدور قطعنامه ای بدون آنکه تجاوز عراق به خاک ایران را محکوم کند و از دولت متجاوز بخواهد که از مناطق اشغالی عقب نشینی نماید، تنها دو کشور را به خودداری از ادامهٔ جنگ و تلاش برای حل مسالمت‌آمیز اختلافات فراخواند. (اشاره به مفهوم راهنمای تصحیح «یا» سیاست منفعلانه شورای امنیت سازمان ملل نمره کامل داده شود)

اما در پایان جنگ سازمان ملل متحد رسماً رژیم بعثی عراق را به عنوان متجاوز و آغازکنندهٔ جنگ معرفی کرد.

دفاع مقدس ملت ایران

❖ اقدام امام برای خنثی کردن جنگ روانی:

حضرت امام برای خنثی کردن جنگ روانی ناشی از حملات نظامی ارتش بعثی، صدام را دزدی خواندند که آمده و چند سنگ انداخته است، و مردم را به آرامش و آمادگی برای دفاع فراخواندند.

❖ فرمانده نیروهای ستاد جنگ‌های نامنظم در جنگ تحمیلی: (دی‌ماه ۹۹ – خرداد ۱۴۰۳)

شهید مصطفی چمران

❖ عملیات مروارید: (دیماه ۹۹ – خرداد ۱۴۰۰- شهریور ۱۴۰۲- خرداد ۱۴۰۳- خرداد ۱۴۰۴)

دریادلان نیروی دریایی ارتش نیز در نخستین ماه‌های جنگ، با پشتیبانی نیروی هوایی در عملیاتی موسوم به«مروارید» با رشادت تمام، اسکله‌های عراق را منهدم و نیروی دریایی صدام را نابود کردند.

آزادسازی مناطق اشغالی

❖ آزادسازی مناطق اشغال شده: (شهریور ۱۴۰۲)

ابتدا به‌فرمان امام محاصره آبادان شکسته شد سپس در دو عملیات فتح‌المبین و بیت‌المقدس بودند، صدها کیلومترمربع از خاک ایران را از اشغال ارتش بعثی آزاد کردند.

❖ آزادسازی خرمشهر: (دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۲- دی‌ماه ۱۴۰۱- شهریور ۱۴۰۳)

اوج حماسه دفاع مقدس ملت ایران در جنگ در عملیات بیت‌المقدس (سوم خرداد ۱۳۶۱) و با آزادی خونین‌شهر(خرمشهر) از اسارت دشمن بعثی رقم خورد.

❖ فتح خرمشهر توسط رزمندگان اسلام جنگ تحمیلی را وارد مرحلهٔ تازه‌ای کرد: (دیماه ۱۴۰۰)

از یک سوموفقیت های نظامی رزمندگان ایرانی ادامه یافت و از سوی دیگر، حامیان خارجی صدام برای جلوگیری از سقوط او، انواع تجهیزات نظامی پیشرفته و سلاح های میکروبی و شیمیایی را در اختیار وی گذاشتند.

کلید واژه: موفقیت رزمندگان- حمایت از صدام-کمک های تسلیحاتی - تجهیزات نظانی و سلاح شیمیایی

❖ حامیان خارجی صدام برای جلوگیری از سقوط ایشان تجهیزات نظامی را در اختیارش گذاشتند: : (دیماه ۱۴۰۲)

هواپیماهای جنگی، موشک‌های دوربرد و سلاح‌های میکروبی و شیمیایی

اقدام صدام پس از مطرح کردن شروط ایران برای پایان جنگ:

بمباران و موشک‌باران شهرها و استفاده از بمب‌های شیمیایی

❖ شهرها و روستاهایی که در طول جنگ تحمیلی مورد حملات شیمیایی رژیم بعثی عراق قرار گرفتند: (خرداد ۱۴۰۲)

شهر سردشت در استان آذربایجان غربی، روستای زرده از توابع شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه و شهر حلبچه در کردستان عراق.

رهبری امام خمینی در دفاع مقدس

❖ اقدامات و رهبری‌های امام در دوران جنگ:

۱- امام اعلام کرد که ما هدف تعدی به کشورهای دیگر را نداریم اما اگر کشوری تعدی کرد توی دهنش می زنیم.

۲- فراخواندن همه قشرها به دفاع از خاک کشور و شتافتن به‌سوی جبهه‌های جنگ

۳- توصیه به مسئولان برای پیشبرد امور جنگ و در اولویت قرار دادن مسئله جنگ

۴- اهتمام ایشان بر تقویت بنیه دفاعی و حمایت‌های ایشان برای بالا بردن کیفیت و کمیت امکانات و تجهیزات نظامی و تأمین بودجه‌های جنگ

۵- ایجاد تحول در روح و روان جوانان ایرانی با تمسک به مفاهیم جهاد و شهادت و یادآوری حماسه عاشورا

❖ آثار و رهبری امام خمینی در دفاع مقدس: (شهریور ۹۸- خرداد ۹۹)

۱- نمایش ایثار و فداکاری درراه دین و میهن

۲- تقویت انگیزه جهاد و روحیه شهادت‌طلبی در میان جوانان ایرانی

۳- تبدیل‌شدن برخی از فرماندهان جوان دوران دفاع مقدس، به نماد رشادت و مقاومت مردم سوریه و عراق علیه گروه‌های تکفیری و داعشی

نقش مردم در دفاع مقدس

❖ نقش مردم قهرمان ایران در طول هشت سال دفاع مقدس: (دی ۹۷- خرداد ۹۸- دی ۹۹- شهریور ۹۹ - خرداد۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۱ - دی‌ماه ۱۴۰۱- شهریور ۱۴۰۴)

۱ - حضور مستقیم در خط مقدم جبهه و نبرد با دشمن متجاوز؛

۲- مشارکت در تأمین بخشی از هزینه‌های مادی جنگ از طریق کمک‌های داوطلبانه، به‌ویژه تهیه و تدارک پوشاک و خوراک برای رزمندگان.

❖ مشارکت تمام اقوام، قشرها و گروه‌ها در سراسر ایران در دفاع مقدس: (خرداد ۹۸)

عشق به میهن، پیروی از رهبر و ولی فقیه، وحدت و یکپارچگی سرزمین

❖ سنگر سازان بی سنگر : (دیماه ۱۴۰۰- دیماه ۱۴۰۳)

به جهادگرانِ جهادسازندگی گفته می شد. آنان مسئولیت مهم « مهندسی رزمی» دردفاع مقدس را برعهده داشتند و به ایجادخاکریز، پل ها وجاده ها وساختن سنگر برای رزمندگان می پرداختند.

کلید واژه: جهادگر – مهندسی رزمی- ایجاد خاکریز - ساختن پل –(احداث جاده - ساختن سنگر)

❖ بیشترین قالب حضور مردمی در هشت سال دفاع مقدس: (دی ۹۸ - خرداد ۹۸ سیل‌زدگان -دی‌ماه ۹۹)

در قالب نیروهای بسیجی و جهاد سازندگی

❖ مهمترین خدمات زنان ایران در طول هشت سال دفاع مقدس: (شهریور ۹۹ - خرداد۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۱ - دی‌ماه ۱۴۰۱ – شهریور ۱۴۰۳)

۱- حضور در خط مقدم جبهه در سال‌های اول جنگ؛

۲- تشویق برادران، همسران و فرزندان خویش برای حضور در جبهه ؛

۳- تهیه و آماده‌سازی خوراک و پوشاک رزمندگان؛

۴- پرستاری از رزمندگان مجروح در بیمارستان‌ها؛

۵- پاسداری از حریم خانواده در غیاب همسران رزمنده.

❖ نقش معلمان و دانش‌آموزان در دفاع مقدس: (خرداد ۱۴۰۲)

معلمان و دانش آموزان نقش چشمگیر و تأثیر گذاری در هشت سال دفاع مقدس داشتند.در آن سال ها جبهه های جنگ شاهد حضور صدها هزار دانش آموز و معلم ایرانی بود که برای دفاع از کیان نظام اسلامی و سرزمین مادری به جبهه رفتند و در سنگرها نیز از درس و مشق غافل نماندند.در طول دفاع مقدس حدود ۲۵۰۰معلم و نزدیک به۳۶۰۰۰ دانش آموز به شهادت رسیدند و هزاران نفر هم جانباز، اسیر و جاویدالاثر شدند.

پایان جنگ تحمیلی

❖ اقدامات دشمنان پس از پذیرش قطعنامه توسط ایران:

۱- صدام به نیروهای ارتش خود دستور داد به مناطقی از ایران در خوزستان و سایر نواحی مرزی حمله کنند.

۲- گروهک تروریستی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) را برای لشکرکشی به داخل خاک ایران تجهیز، تشویق و پشتیبانی کرد.

❖ مذاکرات صلح ایران و عراق:

پس از برقراری آتش بس و دو سال مذاکره میان وزرای خارجه ایران و عراق، صدام در نامه ای به حجت الاسلام والمسلمین اکبر هاشمی رفسنجانی، رئیس‌جمهوری وقت ایران، قرارداد الجزایر را بار دیگر به رسمیت شناخت و اظهار داشت که شما به هر آنچه که می‌خواستید، رسیدید.

❖ واکنش شورای امنیت سازمان ملل در پایان جنگ:

در سال ۱۳۷۰ نیز سازمان ملل متحد رسماً رژیم بعثی عراق را به‌عنوان متجاوز و آغازکننده جنگ معرفی کرد.

مجاهدین خلق (منافقین) و جنگ تحمیلی

❖ مهم‌ترین اقدامات مجاهدین خلق در دوران دفاع مقدس: (دی ۹۹- شهریور ۱۴۰۰)

۱- ایجاد آشوب در داخل کشور و ترور بسیاری از مسئولان و مردم عادی؛

۲- دادن اطلاعات سری و نظامی کشور به رژیم صدام و دیگر دشمنان خارجی؛

۳- همکاری نظامی با ارتش بعثی عراق در جنگ با ایران؛

۴- همکاری با ارتش بعثی در سرکوب و کشتار مخالفان صدام ازجمله مبارزان کرد؛

۵ - تهاجم به داخل خاک ایران پس از پذیرش قطعنامه۵۹۸

دستاوردهای دفاع مقدس

❖ دستاوردهای نظامی دفاع مقدس: (دیماه ۱۴۰۳)

۱- تحول در حوزه صنایع دفاعی (ساخت انواع موشک‌ها، پیشرفت در حوزه هوافضا، افزایش توان پدافند هوایی)

۲ - خودکفایی در تولید و ساخت نیازهای مختلف نظامی؛

۳- برخورداری از تجربیات تازه در زمینه سازماندهی و آموزش نیروی انسانی داوطلب؛

۴- تقویت و تحکیم سازمان رزم نیروهای مسلح (ارتش، سپاه و نیروی انتظامی)؛

۵- شکوفایی استعدادهای بالقوه در فرماندهی جنگ و ظهور فرماندهان بااستعداد.

❖ دستاوردهای فرهنگی و معنوی دفاع مقدس: (خرداد ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۴)

۱ - تقویت اعتمادبه‌نفس و احساس خودباوری و بروز خلاقیت در میان جوانان ایرانی

۲- تثبیت اقتدار نظام جمهوری اسلامی در دفاع از تمامیت ارضی کشور